

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

на тему: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ВІДНОВЛЕННЯ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В
ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Виконав: студентка 2 курсу, групи 8.0721-уфпс-з
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
(код і назва спеціальності)

страхування»

Добровольська І.В.

освітньої програми управління фінансами
підприємницьких структур

спеціалізації _____

(код і назва спеціалізації)

(ініціали та прізвище)

Керівник професор кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, д.е.н.

Метеленко Н.Г.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, к.е.н, доц.

Оглобліна В.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)

Освітня програма Управління фінансами підприємницьких структур
(код та назва)

Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., проф.
Шапуров О.О.

« ____ » _____ 2022 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Добровольська Інна Вікторівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Трансформаційні процеси відновлення фінансового стану промислового підприємства в поствоєнний період керівник роботи Метеленко Н.Г. д.е.н.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «25» жовтня 2022 року № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи Публічна інформація, що досліджується в роботі; статистичні дослідження за даними фінансової звітності. Фахові періодичні видання. Наукові роботи. Публічна інформація. Відкриті джерела інформації

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

Теоретична частина. Теоретичні та методичні основи управління фінансовим станом промислового підприємства в поствоєнний період

Аналітична частина. Дослідження фінансового стану підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Проектна частина. Розвиток трансформаційних процесів відновлення стану економіки України: рівень підприємств та держави

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рис. 2.1. Структура ринків збуту продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»; Рис.

2.2. Динаміка чистого доходу та собівартості реалізованої продукції ПАТ ЗМК

«Запоріжсталь»; Рис. 2.3. Динаміка структури активів та капіталу ПАТ ЗМК

«Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр.; Рис. 2.4. Динаміка основних показників

фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»; Рис. 2.5. Тривалість

фінансового циклу ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» ; Рис. 3.1. Принципи трансформаційного післявоєнного відновлення України; Рис. 3.2. Поетапний (послідовний) план відбудови України.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	<i>Метеленко Н.Г., проф. кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>	24.10.2021	4.11.2022
2	<i>Метеленко Н.Г., проф. кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>	4.11.2021	23.11.2022
3	<i>Метеленко Н.Г., проф. кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>	23.11.2021	1.12.2022

7. Дата видачі завдання 09.09.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Теоретичні та методичні основи управління фінансовим станом промислового підприємства в поствоєнний період</i>	24.10.2022	
2	<i>Огляд джерел інформації з законодавчих та нормативно – правових засад з питань управління фінансовим станом</i>	28.10.2022	
3	<i>Збір даних та опрацювання публічної інформації, фінансової звітності</i>	4.11.2022	
4	<i>Дослідження фінансового стану підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь», що функціонує в умовах воєнного часу</i>	18.11.2022	
5	<i>Розвиток трансформаційних процесів відновлення стану економіки України: рівень підприємств та держави</i>	23.11.2022	

Студент _____
(підпис)

Добровольська І.В.
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проєкту) _____
(підпис)

Метеленко Н.Г.
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис)

(ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Добровольська І.В. Трансформаційні процеси відновлення фінансового стану промислового підприємства в поствоєнний період.

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування, науковий керівник Метеленко Н.Г. Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні ЗНУ, кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, 2022.

Обґрунтовано теоретичні та методичні основи управління фінансовим станом промислового підприємства в поствоєнний період. Досліджено фінансовий стан підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Запропоновано напрями розвитку трансформаційних процесів відновлення стану економіки України: рівень підприємств та держави.

Ключові слова: ФІНАНСОВИЙ СТАН, ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ, ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ, РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ

ABSTRACT

Dobrovolska I.V. Transformational processes of restoring the financial condition of an industrial enterprise in the post-war period.

Qualifying final work obtaining a master's degree in higher education by specialty 072 – Finance, banking and insurance, scientific supervisor. N.G. Metelenko. Engineering Educational and Scientific Institute named by Yuriy Potebni ZNU, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance. 2022.

The theoretical and methodical foundations of managing the financial condition of an industrial enterprise in the post-war period are substantiated. The financial condition of PJSC ZMK «Zaporizhstal» was investigated. The directions of development of transformational processes of restoring the state of the economy of Ukraine are proposed: the level of enterprises and the state.

Keywords: FINANCIAL CONDITION, SOLVENCY, FINANCIAL STABILITY, BUSINESS ACTIVITY, PROFITABILITY

АННОТАЦИЯ

Добровольская И.В. Трансформационные процессы восстановления финансового состояния промышленного предприятия в поствоенный период..

Квалификационная работа для получения степени высшего образования магистра по специальности 072 – Финансы, банковское дело и страхование, научный руководитель Метеленко Н.Г. Инженерный учебно-научный институт им. Ю.М. Потемки ЗНУ. Кафедра информационной экономики, предпринимательства и финансов, 2022.

Обоснованы теоретические и методические основы управления финансовым состоянием промышленного предприятия в поствоенный период. Выполнен анализ финансового состояния предприятия ПАО ЗМК «Запорожсталь». Предложены направления развития трансформационных процессов восстановления состояния экономики Украины: уровень предприятий и государства.

Ключевые слова: ФИНАНСОВОЕ СОСТОЯНИЕ, ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТЬ, ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ, ДЕЛОВАЯ АКТИВНОСТЬ, РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	10
1.1. Управління фінансовим станом підприємства.....	10
1.2. Проблеми функціонування вітчизняних підприємств, ГМК у період повномасштабної війни 2022 року.....	19
1.3. Трансформаційне економічне відновлення: сучасна ситуація на макрорівні, регіональному рівні та на підприємствах ГМК України.....	28
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ».....	43
2.1. Організаційно – економічна характеристика ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».....	43
2.2. Аналіз фінансового стану ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» за даними фінансової звітності.....	50
2.3. Аналіз фінансових коефіцієнтів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».....	59
Висновки до розділу 2.....	70
РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ВІДНОВЛЕННЯ СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: РІВЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЕРЖАВИ.....	76
3.1. Трансформаційне економічне відновлення секторів економіки України як запорука повоєнних глобальних перспектив.....	76
3.2. План відновлення України: критичний аналіз ризиків та можливостей для секторів економіки і підприємств.....	85
Висновки до розділу 3.....	94
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	108
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємства. Фінансовий стан підприємства треба систематично й усебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Стійкий фінансовий стан підприємства формується в процесі всієї його виробничо-господарської діяльності. Тому оцінку фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що детально й усебічно характеризують господарське становище підприємства. Також, головним завданням кожного підприємства є виявлення шляхів покращення фінансового стану. Отже, тема аналізу та оцінки фінансового стану підприємства є дуже актуальною.

Дослідженню значення та особливостей оцінювання фінансового стану на підприємстві присвячено ряд праць таких вітчизняних і зарубіжних вчених: Багорова В.П., Баканова М.І. Бойчик І.М., Бугай В.З., Бутинець Ф.Ф., Єлейка Я.І., Івахненко В.М., Кандибко О.М. Коробова М.Я., Лапішко М.Л., Лахтіонова Л.А., Мних Є.В., Негашева Е.В., Подолянська В.О., Руденко Л.В., Савицька Г.В., Салига С.Я., Самовженко Т.С., Селезньова С.Н. Чупіс А.В. та інші.

Основною метою управління фінансовим станом підприємства є своєчасне виявлення проблем та їх знешкодження, розробка та реалізація плану щодо оперативного відновлення платоспроможності, утримання фінансової стійкості, розробка програм на майбутнє з теми розвитку підприємства, а також виявлення та закріплення можливості продовжувати підприємством свою господарську, економічну, фінансову діяльність, яка забезпечить йому зростання виробництва, стійкість під час кризових явищ, платоспроможність, ліквідність та насамперед прибутковість. Тому тема магістерської роботи є актуальною та своєчасною.

Об'єкт дослідження магістерської роботи – процеси управління фінансовим станом підприємства.

Предмет дослідження – теоретичні підходи до дослідження фінансового стану підприємства і практичні рекомендації щодо трансформаційних процесів його відновлення.

Мета магістерської роботи – розробка практичних рекомендацій щодо відновлення фінансового стану промислового підприємства у поствоєнному періоді.

Для досягнення зазначеної мети в магістерській роботі **вирішено наступні завдання:**

- досліджено теоретичні та методичні основи управління фінансовим станом промислового підприємства у поствоєнний період;
- досліджено проблеми функціонування вітчизняних підприємств ГМК у період повномасштабної війни 2022 року;
- досліджено теоретичні основи трансформаційного економічного відновлення України;
- досліджено фінансовий стан металургійного підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь», зокрема стан його активів, капіталу, фінансових результатів;
- проаналізовано систему коефіцієнтів оцінки фінансового стану з точки зору платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності;
- запропоновано напрями розвитку трансформаційних процесів відновлення стану економіки України на рівні держави та підприємств.

В магістерській роботі використано такі загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: діалектичний метод і метод спостережень, методи критичного та порівняльного аналізу і синтезу, системний підхід, ситуаційний підхід.

Наукова новизна одержаних результатів магістерського дослідження полягає у наступному:

- *удосконалено* теоретичні підходи до формування трансформаційних підходів відновлення секторів економіки України з урахуванням повоєнних глобальних перспектив;
- *набули подальшого розвитку* практичні рекомендації щодо механізму складання плану відновлення України, який ґрунтується на системному аналізі і враховує ризики та можливості для секторів економіки і підприємств.

Інформаційною базою магістерської роботи є методичні та наукові праці з теми дослідження, нормативні та законодавчі акти України, статистична інформація.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати магістерського дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Цифрова трансформація соціо-економічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства» (м. Запоріжжя) 23 – 24 листопада 2022 р.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 153 сторінок. Робота містить 7 рисунків, 3 таблиці. Список використаних джерел включає 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

1.1. Управління фінансовим станом підприємства

Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємства. Фінансовий стан підприємства треба систематично й усебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу.

Стійкий фінансовий стан підприємства формується в процесі всієї його виробничо-господарської діяльності. Тому оцінку фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що детально й усебічно характеризують господарське становище підприємства.

Також, головним завданням кожного підприємства є виявлення шляхів покращення фінансового стану. Отже, тема аналізу та оцінки фінансового стану підприємства є дуже актуальною.

Дослідженню значення та особливостей оцінювання фінансового стану на підприємстві присвячено ряд праць таких вітчизняних і зарубіжних вчених: Багорова В.П., Баканова М.І. Бойчик І.М., Бугай В.З., Бутинець Ф.Ф., Єлейка Я.І., Івахненко В.М., Кандибко О.М. Коробова М.Я., Лапішко М.Л., Лахтіонова Л.А., Мних Є.В., Негашева Е.В., Подолянська В.О., Руденко Л.В., Савицька Г.В., Салига С.Я., Самовженко Т.С., Селезньова С.Н. Чупіс А.В. та інші.

Фінансовий стан підприємства характеризує здатність підприємства саморозвиватися на певний момент часу. Фінансовий стан підприємства характеризується системою показників, що дозволяють оцінити наявність,

розміщення і ефективність використання фінансових ресурсів. Основні завдання аналізу фінансового стану підприємства [11]:

- 1) аналіз ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- 2) аналіз стану і динаміки ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- 3) аналіз рентабельності підприємства та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- 4) аналіз стану підприємства на фінансовому ринку;
- 5) пошук резервів підвищення рентабельності виробництва.

Щоб фінансовий стан підприємства був на належному рівні, фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів тощо. Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної і фінансової діяльності.

Чим вище показники виробництва і реалізації продукції (робіт і послуг), нижче їхня собівартість, тим вище рентабельність і великий прибуток, і тем краще є фінансовий стан підприємства. І навпаки, у результаті недовиконання плану виробництва і реалізації відбувається збільшення собівартості продукції (робіт, послуг), зменшення виторгу і суми прибутку і, як наслідок - погіршення фінансового стану підприємства і його платоспроможності.

Стійкий фінансовий стан, правильне регулювання фінансів у процесі господарської діяльності, у свою чергу, позитивно впливають на виконання виробничих планів і забезпечення потреб виробництва необхідними ресурсами. На практиці нерідко бувають випадки, коли й у підприємств, що добре працюють, виникають фінансові ускладнення, викликані нераціональним розміщенням і використанням фінансових ресурсів.

Саме тому фінансова діяльність, як складова господарської діяльності, спрямована на забезпечення планомірного надходження і витрати грошових ресурсів, виконання розрахункової дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власного і позикового капіталу й ефективного його використання.

В об'єктивній оцінці фінансового стану зацікавлені всі користувачі бухгалтерської (фінансової) звітності, що у Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку об'єднані в три основні групи:

- 1) особи, що безпосередньо займаються бізнесом на даному підприємстві;
- 2) особи, що не працюють на підприємстві, але мають пряму фінансову зацікавленість у даному бізнесі (наприклад, власники акцій);
- 3) особи, що мають непряму фінансову зацікавленість у даному бізнесі (податкові служби; фондові біржі, що займаються купівлею-продажем цінних паперів; органи, що контролюють ціни, експорт і імпорт; профспілка; і інше.)

Показники оцінки фінансового стану підприємства мають бути такими, щоб усі ті, хто пов'язаний із підприємством економічними відносинами, могли одержати відповідь на запитання, наскільки надійне підприємство як партнер у фінансовому відношенні, а отже, прийняти рішення про економічну доцільність продовження або встановлення таких відносин з підприємством.

У кожного з партнерів підприємства – акціонерів, банків, податкових адміністрацій – свій критерій економічної доцільності. Тому й показники оцінки фінансового стану мають бути такими, щоб кожний партнер зміг зробити вибір, виходячи з власних інтересів. Ясна річ, що в доброму фінансовому стані зацікавлене передовсім саме підприємство. Однак добрий фінансовий стан будь-якого підприємства формується в процесі його взаємовідносин із постачальниками, покупцями, акціонерами, банками та іншими юридичними і фізичними особами. З іншого боку, безпосередньо від підприємства залежить міра його економічної привабливості для всіх цих

юридичних осіб, що завжди мають можливість вибору між багатьма підприємствами, спроможними задовольнити той самий економічний інтерес.

Відтак необхідно систематично, детально і в динаміці аналізувати фінанси підприємства, оскільки від поліпшення фінансового стану підприємства залежить його економічна перспектива.

Оцінка фінансового стану підприємства має здійснюватись шляхом обчислення системи економічних показників, які характеризують господарсько-фінансове становище суб'єктів господарювання.

До основних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, належать такі:

- 1) показники оцінки майнового стану підприємства; показники ліквідності та платоспроможності;
- 2) показники оцінки фінансової незалежності (показники оцінки структури джерел засобів підприємства);
- 3) показники ділової активності (обертання дебіторської та кредиторської заборгованостей, обертання оборотних коштів, ресурсовіддача);
- 4) показники аналізу рентабельності (прибутковості) (загальна рентабельність, аналізу оборотності капіталу та трансформації активів, аналізу рентабельності капіталу);
- 5) показники позицій підприємства на ринку цінних паперів.

Інформаційною базою аналізу фінансового стану підприємства є фінансова звітність. Фінансова звітність – це сукупність форм звітності, які складені за даними фінансового обліку з метою надання зовнішнім і внутрішнім користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан у зручному і зрозумілому вигляді для прийняття цими користувачами певних ділових рішень. Складання фінансової звітності відбувається на основі Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО). Метою фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух

коштів підприємства. Фінансова звітність складається з балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до звітів. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс підприємства складається на кінець останнього дня звітного періоду.

Фінансова звітність підприємства формується з дотриманням таких принципів: автономності підприємства; безперервності діяльності; періодичності; історичної (фактичної) собівартості; нарахування та відповідності доходів і витрат; повного висвітлення; послідовності; обачності; превалювання змісту над формою; єдиного грошового вимірника.

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства опрацювала певні прийоми його здійснення. Виділяють такі основні прийоми аналізу:

1) горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом. У балансу – показники на кінець періоду з показниками на початок року. У Звіті про фінансові результати – показники звітного періоду з показниками попереднього періоду тощо;

2) вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури показників для оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат. В балансі підприємства за показником структури складові ранжуються і визначаються найвагоміші складові на вплив зміни валюти балансу. У звіті про фінансові результати визначаємо складову кожної статті в загальній сумі виручки, що використовується при порівняльному аналізі, а також при побудові прогнозних фінансових звітів;

3) трендовий аналіз – обов'язковим є наявність інформації за певний ретроспективний період, що дозволяє вивчити основні тенденції динаміки показників. На основі екстраполяції визначається перспективне значення основних показників, а також прогнозується перспективний аналіз фінансового стану;

4) аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими даними балансу підприємства, звіту про фінансові результати та інших форм звітності. Дані відношення характеризують певний фінансовий стан: аналіз показників ліквідності; аналіз структури джерел засобів; аналіз обороту оборотних коштів (робочого, функціонуючого капіталу; оборотності капіталу та трансформації активів; ділової активності (оборот дебіторської та кредиторської заборгованостей, ресурсовіддачі); аналіз рентабельності (загальної рентабельності та рентабельності капіталу); аналіз ефективності використання майна; аналіз позицій підприємства на ринку цінних паперів;

5) порівняльний аналіз – для визначення реального фінансового стану підприємства необхідно провести порівняння із розрахунковими показниками, із середніми галузевими, із показниками конкурентів;

6) факторний аналіз – проводиться для визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник. Проводиться за допомогою моделювання (детермінованого та стохастичного);

7) спеціальний аналіз – прогноз наявних грошей, аналіз взаємозв'язку прибутку – обсягу реалізації – ціни, аналіз руху грошових коштів тощо.

Конкурентне ринкове середовище вимагає від підприємства постійного вдосконалення. Для того щоб бути конкурентоспроможним, підприємство повинно мати конкурентні переваги. Основним засобом отримання конкурентних переваг є пошук шляхів підвищення ефективності власної діяльності та удосконалення фінансового стану. Фінансовий стан підприємства – це сутнісна характеристика діяльності підприємства у певний період, що визначає реальну та потенційну можливість підприємства

забезпечувати достатній рівень фінансування фінансово-господарської діяльності та здатність ефективно здійснювати її в майбутньому.

Для визначення фінансового стану використовують низку аналітичних показників: ліквідності, платоспроможності, майнового стану, рентабельності тощо. Мета, яка полягає у пошуку та використанні шляхів покращення фінансового стану забезпечення зростання ринкової вартості підприємства в довгостроковому періоді. Головним завданням є виявлення шляхів покращення фінансового стану за рахунок мобілізації внутрішніх резервів підприємства явних та прихованих. Пошук резервів, які можуть бути використані для покращення фінансового стану підприємства, проводиться шляхом ґрунтовного аналізу всіх складових його діяльності [6].

Удосконалення фінансового стану підприємства можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних грошових потоків можливе за рахунок: збільшення виручки від реалізації; продажу частини основних фондів; рефінансування дебіторської заборгованості. Скорочення вихідних грошових потоків можливе за рахунок: зниження витрат, які відносяться на собівартість продукції; зниження витрат, які покривають за рахунок прибутку.

Основним заходом покращення фінансового стану є збільшення виручки від реалізації. В свою чергу розмір виручки від реалізації залежить від: обсягів реалізації продукції; ціни одиниці продукції, що реалізується [6]. Щоб збільшити обсяги реалізації, треба максимально активізувати збутову діяльність підприємства. Стимулювати збут можна різними методами. Бажаний результат можна отримати наданням знижок покупцям, помірними зменшеннями цін, застосуванням масової реклами. Не існує для всіх підприємств єдиного рецепту збільшення обсягів реалізації. Тип заходів залежить від особливостей конкретного підприємства та обраної ним стратегії маркетингу.

Також одним із важливих шляхів удосконалення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів. Це: проведення реструктуризації активів

підприємства; сукупність заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу; перетворення в грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства [7].

Внутрішні резерви підприємства складаються з явних та прихованих. Виявлення явних резервів здійснюється через ліквідацію: втрат окремих видів ресурсів, перевищення норм їх витрачання. Особливу увагу необхідно звернути увагу на приховані резерви. Приховані резерви – частина капіталу, що ніяк не відображена в балансі. Розмір прихованих резервів балансу дорівнює різниці між балансовою вартістю окремих майнових об'єктів підприємства та їх реальною вартістю. Шляхами покращення фінансового стану підприємства через виявлення прихованих резервів є: здача в оренду основних фондів, які не повною мірою використовуються у робочому процесі; використання зворотного лізингу. Одним з основних напрямів пошуку резервів є зменшення вихідних грошових потоків через зниження собівартості продукції та витрат, джерелом покриття яких є прибуток. На кожному підприємстві, залежно від його особливостей, можуть бути різними набір факторів, які впливають на собівартість [8].

Розвиток можливих негативних кризових явищ, які впливають на підприємство, можна попередити завдяки забезпеченню інформацією персоналу з управління, постійному моніторингу стану справ у країні, де знаходиться підприємство, та у світі, безперервному аналізу фінансового стану та аналізу поточного стану фінансової стійкості підприємства, своєчасній оцінці, його здатності втриматись на ринку в період кризового явища і мати розвиток після нього.

Для початку треба чітко усвідомити і зрозуміти, що містить дефініція «фінансовий стан підприємства». Відштовхуючись від визначення, яке сформулював А. М. Поддєрьогін, вважаємо, що це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність,

розміщення та використання фінансових ресурсів [12]. Досить важливим за сучасних умов господарювання є залучення до фінансового стану таких складових, як: ділова активність, потенціал формування та раціональне використання фінансових ресурсів підприємства, рівень фінансового ризику, платоспроможність, абсолютна величина прибутку.

Основною метою управління фінансовим станом підприємства є своєчасне виявлення проблем та їх знешкодження, розробка та реалізація плану щодо оперативного відновлення платоспроможності, утримання фінансової стійкості, розробка програм на майбутнє з теми розвитку підприємства, а також виявлення та закріплення можливості продовжувати підприємством свою господарську, економічну, фінансову діяльність, яка забезпечить йому зростання виробництва, стійкість під час кризових явищ, платоспроможність, ліквідність та насамперед прибутковість.

Спираючись на думку вчених Брейлі Р. та Майєрс С., які виділяють у своїх роботах визначення управління фінансовим станом вважаємо, що для сучасних підприємств дуже важливо правильно оцінити роль ефективного управління фінансовим станом, тому що саме вміле керування ресурсами підприємства, правильне розпорядження та своєчасне і термінове прийняття заходів щодо процесів, необхідних для стійкого функціонування підприємства [13].

Тому поняття *управління фінансовим станом* можна визначити як навмисне спрямування фінансових показників підприємства на досягнення нормативів, стійкого рівня збалансованості, стійкого функціонування та підвищення або утримання поставлених задач протягом усієї господарської діяльності підприємства.

Зміст управління фінансовим станом підприємства полягає в ефективному, безперервному моніторингу та в досягненні оперативних, тактичних та стратегічних цілей підприємства, що заплановані підприємством на поточний та майбутній період.

Формуванню управлінського рішення передують наступні етапи [14]:

1. Аналіз інформації та вибір з неї необхідних складових.
2. Обробка інформації.
3. Розрахунок необхідних показників.
4. Розрахунок необхідних коефіцієнтів.
5. Порівняльний аналіз значень показників та коефіцієнтів з нормативами.
6. Підготовка висновків, щодо фінансового стану підприємства.
7. Розробка заходів залежно від того, в якій ситуації знаходиться підприємство.

Здійснивши аналіз теоретичних засад управління фінансовим станом підприємства, можемо зробити висновок, що це необхідна складова для пошуку резервів розвитку підприємства. Аналіз, може бути, корисним, як для персоналу підприємства, так і для зовнішніх незалежних суб'єктів. Також важливими аспектами є: завдання та інформаційна база відповідно до яких проводиться управління фінансовим станом.

1.2. Проблеми функціонування вітчизняних підприємств, ГМК у період повномасштабної війни 2022 року

Станом на вересень 2022 року за даними останнього опитування ЕВА економічна ситуація в Україні стабілізувалася: роботу в повному обсязі відновили 49% компаній, решта – працюють з обмеженнями (порівняно з травнем цього року ці показники практично не змінилися). Позитивною зміною є те, що 30% компаній стверджують, що їхніх фінансових резервів вистачить на період більше року, тоді як у травні таких було 19%. Водночас оцінка Національного банку щодо скорочення реального ВВП в II кварталі 2022 р. становить близько 40%, а загальне скорочення за підсумками року прогнозується на рівні 33%. Перспективи відновлення в 2023 – 2024 рр. безпосередньо залежать від повноцінного відкриття портів для експорту [15].

В металургії, що до війни була найбільшим експортним сектором економіки України, згідно з оцінками ЦЕС протягом січня-липня виробництво продукції скоротилось на 63% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Також з серпня найбільше металургійне підприємство “АрселорМіттал Кривий Ріг” зупинило на три місяці роботу гірничо-збагачувального комбінату, посиляючись на несприятливу кон’юнктуру на зовнішніх ринках та високі витрати на логістику.

Відновленню роботи бізнесу сприяє державна програма релокації підприємств. Так, з регіонів активних бойових дій в більш безпечні переїхали 725 підприємств, з них 528 вже відновили свою діяльність на новому місці. За інформацією Мінекономіки, серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність на новому місці, найбільшу частину складають підприємства, що працюють в сфері оптової та роздрібною торгівлі – понад 40% (від загальної кількості переміщених підприємств) та підприємства в сфері переробної промисловості – 30%. Також серед переміщених компаній майже 7% здійснюють діяльність в сфері інформації та телекомунікації, 6% – професійної, наукової та технічної діяльності, 4% – у сфері будівництва. Найбільше підприємств релокувалося до Львівської (29% релокованих підприємств), Закарпатської (18%), Чернівецької (13%), Тернопільської (8%) та Хмельницької (7,6%) областей [15].

За даними Мінагрополітики станом на 25 серпня в Україні намолочено 25,3 млн тонн зерна, у т. ч.: пшениці намолочено 18,8 млн тонн (врожайність – 40,8 ц/га), ячменю намолочено 5,5 млн тонн (врожайність – 34,6 ц/га), гороху намолочено 246,1 тис. тонн (врожайність – 22,6 ц/га), гречки намолочено 2,0 тис. тонн (врожайність – 13,2 ц/га), проса намолочено 9,1 тис. тонн (врожайність – 21,9 ц/га). Загалом, збирання зернових та зернобобових культур проведено на площі 6,6 млн га (59%) при врожайності 38,4 ц/га. Крім того, збирання соняшника проведено на площі 23,5 тис. га, (1%) намолочено 18,8 тис. тонн насіння при врожайності 8,0 ц/га. Ріпаку зібрали на площі 1 млн 85 тис. га, (99%) намолочено 3,1 млн тонн насіння при врожайності 28,4 ц/га.

Майже за місяць, що минув з моменту розблокування експорту зернових з портів «Великої Одеси» (Одеса, Чорноморськ та Південний) було вивезено перший мільйон тонн зерна та агропродукції. Про важливість морського коридору свідчить той факт, що практично стільки ж агропродукції сумарно було експортовано автотранспортом за період з початку повномасштабної агресії росії. Загалом за оцінками KSE розблокування портів принесе економіці України 5.5 млрд дол. в 2022 році. Водночас для експорту минулорічного та цього річного врожаю Україні потрібно збільшити перевалку щонайменше втричі (до 3 мільйони тонн на місяць), а підписана між Україною, Туреччиною та ООН угода діє впродовж 120 днів та з високою ймовірністю буде використана РФ як інструмент економічного тиску наприкінці 2022 р. [15].

Надзвичайно високий рівень невизначеності (Міністерство економіки розглядає варіанти прогнозів від подальшого скорочення на 0.4% до зростання реального ВВП на 15.5% в 2023 р.) ускладнює вироблення узгодженого макроекономічного прогнозу, що є важливим в межах початку переговорів з Міжнародним валютним фондом щодо нової потенційної програми для України.

З метою прискорення процесів дерегуляції бізнесу Уряд схвалив проект закону про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності [16]. Ініціатива передбачає створення Комісії з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання. В рамках засідань Комісії передбачається, що органи влади будуть «захищати» інструменти, які необхідно залишити для ефективного та якісного регулювання бізнесу. Уряд на підставі пропозицій Комісії затверджуватиме Виключний перелік інструментів регулювання бізнесу. З 1 січня 2023 року інструменти держрегулювання, які не будуть визначені законами та не включені до постанови про Виключний перелік, визнаватимуться недійсними. Водночас, законопроект пропонує, що в разі необхідності запровадження після 1 січня 2023 року нового інструменту державного регулювання господарської

діяльності, орган влади ініціюватиме внесення такого інструменту до Виключного переліку з одночасним виключенням з нього 2 інших інструментів в цій же сфері.

За інформацією Міністерства фінансів, від початку повномасштабної війни загальна сума касових видатків загального фонду держбюджету становила 988,1 млрд гривень. Зокрема, у липні видатки становили 174,9 млрд гривень [15].

Бюджетні видатки спрямовуються майже виключно на військові та соціальні потреби, а також на обслуговування державного боргу. Зокрема, у структурі видатків найбільше спрямовано: 386,6 млрд грн (у липні – 81,7 млрд грн) – оплата праці з нарахуваннями, або 39,1% від загального обсягу видатків за період починаючи з 24 лютого. Зокрема, на грошове утримання військовослужбовців спрямовано 287,8 млрд гривень (у липні – 62 млрд грн); 234,6 млрд грн (у липні – 42 млрд грн) – на оплату використання товарів і послуг, або 23,7% від обсягу видатків, у тому числі 135,1 млрд грн – для підтримки Збройних Сил України. 214,2 млрд грн (у липні – 38,9 млрд грн) – соціальне забезпечення (виплату пенсій, допомоги, стипендій) або 21,7% від загального обсягу видатків, у тому числі 89,4 млрд грн – трансферт Пенсійному фонду України для фінансового забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій; 66,1 млрд грн – для виплати Міністерством соціальної політики України деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплату послуг окремим категоріям населення [15].

На обслуговування державного боргу спрямовано 65,2 млрд грн (у липні – 3,1 млрд грн), або 6,6 % від загального обсягу. Також 64,1 млрд грн (у липні – 6,5 млрд грн) становили трансферти місцевим бюджетам, або 6,5 % від загального обсягу.

Під час чергового аукціону, який відбувся 30.08.2022, Міністерством фінансів було залучено до державного бюджету 323 млн. гривень, 48,4 млн. доларів США та 50,2 млн. євро. При цьому, обсяг виплат уряду за погашеннями ОВДП продовжує суттєво перевищувати запозичення від

продажу відповідних цінних паперів на аукціонах. Так, із початку повномасштабної війни обсяг виплат по ОВДП перевищував нові запозичення на 59,1 млрд. гривень. Зокрема, з 24 лютого до 28 серпня 2022 року Уряд спрямував на погашення внутрішніх державних облігацій 147 500,7 млн грн, 1 539,4 млн дол. США та 168,0 млн євро, а залучив від розміщення нових внутрішніх боргових інструментів на аукціонах – 98 939,2 млн грн, 908,7 млн дол. США та 384,3 млн євро [15].

В умовах обмеженої спроможності внутрішнього ринку запозичень важливу роль відіграє залучення офіційного фінансування. Так, минулого тижня Україна отримала перший транш (у розмірі 3 млрд. доларів США) грантових коштів з 4,5 млрд дол. США, які були надані Сполученими Штатами Америки через Цільовий фонд Світового банку у рамках проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні». Зазначені грантові кошти буде спрямовано на забезпечення пенсійних виплат та окремих програм державної соціальної допомоги, таких як оплата житлово-комунальних послуг, підтримка малозабезпечених сімей, дітей-інвалідів та інвалідів з дитинства, ВПО тощо [15].

У наприкінці серпня міжбанківський валютний ринок повернувся до переважання попиту на іноземну валюту над пропозицією за клієнтськими операціями банків. В результаті чистий продаж іноземної валюти Національним банком для збалансування попиту та пропозиції іноземної валюти минулого тижня становив 430 млн. доларів США.

Варто нагадати, що динаміка платіжного балансу України у 1 півріччі 2022 року свідчила про збалансований вплив зовнішньоекономічних операцій резидентів України із рештою світу на динаміку курсу гривні. Поточний рахунок платіжного балансу у 1 півріччі 2022 року був зведений із профіцитом 3,7 млрд. доларів США (у 1 півріччі 2021 року був від'ємним на рівні -0,2 млрд. доларів США). Баланс зовнішньої торгівля як товарами, так і послугами залишався від'ємним (-4,2 млрд. та -2,6 млрд. доларів США відповідно). При цьому, суттєву підтримку платіжному балансу надавало майже триразове

скорочення виплат доходів від інвестицій на користь нерезидентів та збереження стійких надходжень з оплати праці українців за кордоном [15].

За даними Національного банку у січні-липні 2022 року чистий прибуток банківської системи становив 3,4 млрд. гривень (тоді як за 6 місяців чистий збиток банків становив 4,6 млрд. гривень. Покращення фінансового результату банків мало місце через переоцінку вартості цінних паперів в портфелях банків (в іноземній валюті та/або індексованих) після зміни обмінного курсу гривні, що збільшило їх позитивний фінансовий результат за відповідною статтею на 15 млрд. гривень у липні 2022 р. Натомість збільшення відрахувань у резерви за активними операціями (+15,7 млрд. гривень у липні) виступало основним чинником негативного впливу на фінансовий результат діяльності банків.

Через збереження значного відсоткового спреда між активними та пасивними операціями, чисті процентні доходи банків за 7 місяців 2022 року зросли на 24% до відповідного періоду минулого року та становили понад 79 млрд. гривень. Натомість чисті комісійні доходи банків у січні – липні 2022 року скоротилися на 19% порівняно з відповідним періодом минулого року та становили 25,3 млрд. гривень.

Обсяг ліквідності банківського сектору (у формі залишків на коррахунках та у депозитних сертифікатах НБУ) становить близько 270 млрд. гривень (у тому числі, понад 200 млрд. гривень – у депозитних сертифікатах НБУ). Основним чинником збільшення банківської ліквідності виступали витрати з Єдиного казначейського рахунку Уряду та скорочення готівкової гривні поза банками, тоді як чистий продаж Національним банком іноземної валюти в банків зменшував обсяг вільної ліквідності в банківській системі. Надлишок ліквідності, у свою чергу, визначає низький попит банків на кредити рефінансування НБУ: заборгованість банків за кредитами рефінансування НБУ за минулий тиждень скоротилася на 2,2 млрд. гривень.

Водночас воєнні ризики обумовлюють низький «апетит» банків до кредитування. В цих умовах спрямуванню кредитних ресурсів до реального

сектору сприяють державні програми підтримки кредитування. Так, за державною програмою «Доступні кредити 5 – 7 – 9 %» впродовж лише тижня банками було видано 116 пільгових кредитів на загальну суму 455 млн грн. Загальний обсяг виданих кредитів з початку широкомасштабних воєнних дій на території України за програмою перевищив 47 млрд. гривень, більшість з яких було видано державними банками переважно на підтримку с/г виробництва та антивоєнні цілі.

Зупинимось більш детально на підприємствах гірничо – металургійного комплексу України. Чорні метали посідають друге місце за обсягами експортних надходжень. У 2021 році ця сума перевищила 14 млрд дол.

У 2021 році було експортовано 44,5 млн тонн залізної руди на 6,9 млрд дол. Україна експортує руду до Китаю (42%), Чехії (майже 10%) та Польщі (8%). Залізна руда стала найбільшою статтею експорту України в березні 2022 року – 3,1 млн тонн на 439 млн дол. Втрати металургійного сектору становлять 40% від довоєнних потужностей. Окупанти крадуть метал, імовірно, для продажу в країнах Африки та Азії. 23 лютого на території Маріупольського порту було близько 200 тис тонн металу та чавуну, вартість яких сягає 170 млн дол.

Найбільші підприємства ГМК це: група «Метінвест» Ріната Ахметова («Запоріжсталь», «Азовсталь», Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча, «Каметсталь», Північний, Інгулецький та Центральний ГЗК, «Метінвест Покровськвугілля» та іноземні активи), «Арселор Міттал Кривий Ріг» Лакшмі Міттала, «Інтерпайп» Віктора Пінчука, Ferrexpo Костянтина Жеваго (Полтавський, Єристівський, Біланівський ГЗК), Дніпровський металургійний комбінат Олександра Ярославського. На початку війни підприємства галузі призупиняли виробництво. Деякі підприємства зазнали значних пошкоджень унаслідок бойових дій. У тимчасовій окупації опинилися «Азовсталь» та ММК ім. Ілліча, дочірнє підприємство «Арселор Міттал Берислав» (добуває вапняк для металургійного виробництва) [17].

Оцінити масштаби руйнувань для галузі поки що неможливо. «Арселор Міттал Кривий Ріг» оцінює втрати сотнями мільйонів доларів. Вони пов'язані із значним зниженням продажів продукції підприємства, підвищенням витрат на альтернативні логістичні схеми постачання сировини.

До основних проблем підприємств ГМК на сьогодні нами віднесено такі:

- в окупації перебувають 30-40% металургійних потужностей України;
- частина металургійних заводів зазнала значних пошкоджень, масштаби яких оцінити неможливо;
- обмеження щодо експорту через блокаду портів. Продукція на експорт постачається тільки до ЄС залізницею, пропускна здатність якої не може покрити відсутність морської логістики, та через річкові порти Дунаю;
- значне скорочення попиту на металопродукцію на українському ринку;
- нестача сировини для окремих підприємств.

Зокрема, раніше «Арселор Міттал Кривий Ріг» отримувала 30% вугілля від «Арселор Міттал Теміртау» (Казахстан), яке відвантажувалося залізницею через Росію. Наразі це неможливо, і це суттєво обмежує спроможність підприємства виробляти кокс для металургійного виробництва.

- втрата спеціалістів, багато з яких переїхали в інші регіони та за кордон. На підприємствах «Метінвесту» в Маріуполі працювали близько 35 тис людей – лише з половиною з них вдалося встановити зв'язок;
- підприємства ГМК потребують оперативного розв'язання проблеми повернення ПДВ [17].

До наслідків, які сьогодні спричинені цими проблемами нами віднесено такі:

- традиційно в Україні були два основні експортні ринки збуту залізородної сировини: європейський і далекосхідний. Україна залишається одним з найбільших постачальників сировини на ринки Європи; з європейського ринку вибули російські обсяги та значно скоротилися українські, тому ціни на металопродукцію в березні-квітні значно зросли у Європі та світі;

- залізорудна сировина експортується тільки залізницею до країн ЄС або через його порти на інші ринки світу. Головне завдання для експорту – збільшення пропускної здатності західних прикордонних залізничних переходів;
- в «Арселор Міттал Кривий Ріг» зазначають, що в довоєнний час близько 80% продукції експортували до країн Близького Сходу, Північної та Західної Африки; зараз ми не можемо постачати продукцію на свої традиційні ринки через українські порти. Завдяки альтернативним маршрутам вибудовуємо постачання до країн ЄС. Очікуємо, що більша частина експорту буде спрямована на ринки США, ЄС, Канади та Великої Британії.

Які антикризові заходи сьогодні вже здійснюють компанії ГМК:

- це, перш за все, переведення підприємств у режим гарячої консервації; у «Метінвести» наголошують, що переведення обладнання в режим консервації дасть змогу відновити роботу підприємств навіть у разі можливого пошкодження;
- здійснюється працевлаштування робітників з тимчасово окупованих регіонів на інших підприємствах та їх перенавчання;
- здійснюється пошук нових ринків збуту та логістичних шляхів для експорту продукції, зокрема на ринки ЄС та США. Штати напередодні скасували спеціальне мито в розмірі 25% на постачання металопрокату з України;
- відбулось призупинення нових інвестиційних проєктів [17].

Головне завдання для відновлення сектору ГМК – переналаштування логістичної складової: розблокування портів і збільшення пропускної спроможності західних прикордонних залізничних переходів. Певні успіхи досягнуті в питанні зняття торгових бар'єрів на продукцію українських металургів за кордоном. Важливо, щоб Україна отримала повний доступ до ринків країн G7 та Євросоюзу. Необхідні перемовини за підтримки держави,

щоб уряди цих країн скасували квоти та імпорتنі мита, зокрема захисні та антидемпінгові [17].

В умовах війни підприємства ГМК потребують особливих умов та фінансової підтримки, що дозволять українським виробникам пройти шлях «зеленої» трансформації без втрати обсягів виробництва та зайнятості. Варто згадати про так званий СВАМ (Carbon Border Adjustment Measure). Документ розробляється в ЄС і повинен бути запроваджений з 2023 року. У нинішніх умовах продукція з України повинна отримати виняток або спеціальний порядок застосування СВАМ, інакше він стане ще одним бар'єром між Україною та ЄС.

1.3. Трансформаційне економічне відновлення: сучасна ситуація на макрорівні, регіональному рівні та на підприємствах ГМК України

Європейський Союз взяв курс на «озеленення» економіки та досягнення кліматичної нейтральності до середини ХХІ століття. Для української промисловості, яка залежить від європейських ринків, екологічна модернізація та «озеленення» стає тепер не розкішшю й не примхою екоактивістів, а необхідністю, якою вона вже давно є для суспільства.

У липні 2021 року уряд затвердив нові цілі України зі зниження викидів парникових газів — оновлений національно визначений внесок (НВВ2) до Паризької угоди, глобального договору з боротьби зі змінами клімату. Тож до 2030 року викидів парникових газів в Україні має бути на 65% менше від рівня 1990 року. Це означає зниження лише на 7% від рівня 2019 року. Процес оновлення НВВ викликав безпрецедентний інтерес, а також спротив певних бізнесових кіл.

На промисловість припадає 23% викидів парникових газів (ПГ) в Україні. Це друге місце після виробництва електроенергії (27,8%). І якщо в енергетичному секторі викиди мають скоротити на 26% від сучасного рівня, то промисловості дозволили наростити їх на 16%, щоб дати простір для

зростання виробництва. Це, однак, не означає, що промисловим підприємствам нічого не доведеться робити. За умови запланованого зростання ВВП у 3,8% на рік викиди підприємств зростуть значно більше, ніж дозволено. Тому документ передбачає, що це компенсуватиметься щорічним підвищенням енергоефективності виробництва на 1,5%. Згідно з НВВ2, зниження викидів ПГ на одиницю продукції може досягатися завдяки нарощенню частки електроенергії, що має замінити вугілля та газ у промислових процесах. Але документ не пояснює, як саме досягти цього показника [18].

Бізнес-асоціації, які представляють інтереси, зокрема, великого енергоємного та експортноорієнтованого бізнесу, скаржаться на відсутність конкретики й наголошують на необхідності розробити дорожню карту «з реальними діями» та визначеними джерелами фінансування. Насправді ж вони хочуть, щоб частину витрат на скорочення викидів взяла на себе держава.

Поки невідомо, як зобов'язання з підвищення ефективності будуть розподілятися за секторами й серед підприємств. Відомо лише, що показник стосуватиметься зниження кількості енергії, що витрачається на виробництво однієї одиниці товару. Для цього, за розрахунками розробників НВВ2 з Інституту економіки та прогнозування НАН України, потрібно інвестувати до 37 млрд євро до 2030 року. Але навіть за сценарію «бізнес як звичайно», тобто без досягнення цілей НВВ2, у промисловість України до 2030 року потрібно вкласти щонайменше 29,8 млрд євро, адже інвестувати в підтримку наявних потужностей бізнес має постійно. Додаткова потреба в інвестиціях складе 7,5 млрд – лише на чверть більше, ніж потрібно в будь-якому разі [18].

Найбільші джерела ПГ у промисловості України – чорна металургія та виробництво неметалічної мінеральної продукції (зокрема цементу та інших будматеріалів). За НВВ2, саме на чорну металургію має припасти 88% від загального скорочення викидів у промисловості. Це великі заводи, розташовані в промислових містах – Маріуполі, Запоріжжі, Дніпрі, Кривому Розі та Кременчуці, а також коксохімічні та гірничо-збагачувальні комбінати

(ГЗК). Всі вони знаходяться в приватній власності, на них працюють тисячі людей. І вони є одними з найбільших забруднювачів повітря. Зокрема, Меткомбінат імені Ілліча в Маріуполі та «АрселорМіттал Кривий Ріг» посідають перші дві сходинки рейтингу ТОП-10 забруднювачів повітря в Україні, в їхні власники – перше та шосте місця в списках найбагатших людей у своїх країнах.

Українська чорна металургія живе на виробничих потужностях, збудованих ще за радянських часів. Більшість обладнання морально й технічно застаріло через низькі темпи модернізації. Це призводить до низької ефективності виробництва, високого споживання палива та значних шкідливих викидів. Сучасні власники металургійних заводів свого часу вигідно приватизували їх і майже не інвестували в технологічну й екологічну модернізацію. Ніщо не заважало їм отримувати величезні прибутки, вкладаючи лише необхідний мінімум у підтримку життєдіяльності старого обладнання – з відповідними наслідками для довкілля та здоров'я працівників і мешканців міст [18].

В Україні не було ефективною індустріальною політики, яка б стимулювала оновлення виробничих фондів та зниження забруднення. Досі майже чверть металу виплавляється в мартенівських печах, найбільш неефективних, які в країнах ЄС повністю замінили ще до 1990 року.

Лева частка сталі в Україні (70%) виробляється в інтегрований спосіб (домни + кисневі конвертори) і лише 7,5% – у найбільш «екологічних» на сьогодні електродугових печах. Водночас в інших країнах частка електроплавильного виробництва сталі сягає 30% і більше [18].

За міжнародними оцінками, виробничі витрати українських металургів дуже високі через старі немодернізовані потужності та високе споживання палива. Вони ближчі до сукупних витрат європейських виробників, ніж до конкурентів із Туреччини, Китаю чи Росії. За деякими позиціями собівартість української продукції навіть вища, ніж у ЄС та у США. Конкурентними перевагами українського металопрому залишаються відносно дешева

сировина, низька оплата праці та низькі витрати на природоохоронні заходи, зокрема копієчний розмір податку на викиди CO₂ та набагато нижчі, ніж у ЄС, вимоги до обмеження промислового забруднення повітря пилом, оксидами сірки та азоту.

Робота на застарілих технологіях та зношеному обладнанні призводить і до значно вищої, ніж у ЄС, вуглецевої ємності металургійної продукції. На одну тону сталі (конверторний спосіб) в Україні в середньому викидається 2,38 тони CO₂, тоді як у Європі – 1,95 тони, і навіть у Росії менше – 2,1 тони. Саме вуглецева ємність продукції, безпосередньо пов'язана з кліматичними цілями, зараз починає виходити на перший план [18].

2019 року Європейська Комісія (ЄК) ухвалила нову програму розвитку ЄС, так званий Європейський зелений курс (ЄЗК). Його мета – досягти кліматичної нейтральності на європейському континенті до 2050 року та забезпечити економічний розвиток без шкоди довкіллю. Кліматична нейтральність означає, що викиди ПГ не можуть бути більшими, ніж їх обсяги, що поглинаються, наприклад, лісами чи технологіями уловлювання вуглецю. До 2030 року ЄС планує знизити викиди на 55% від рівня 1990 року.

Один із головних інструментів зниження промислових викидів ПГ в Європейському Союзі – ціна на викиди вуглецю (carbon price). Європейські виробники вуглецеємної продукції (сталі, електроенергії на вугільних станціях, цементу) мають купувати на вуглецевому ринку квоти на викиди й закладати цю вартість у ціну продукції. Раніше ціна була досить низькою (8 – 15 євро за тону), а уряди мали право видавати значну частину квот безкоштовно. Але з початком нового етапу роботи європейської системи торгівлі квотами на викиди (СТВ) та з ухваленням ЄЗК ціна на квоти 2021 року зросла до 60 євро за тону. Безплатних квот видається все менше. Тож тепер витрати на зниження свого шкідливого впливу на клімат стають для європейських промисловців все відчутніші [18].

Щоб досягти кліматичних цілей і не вбити свою промисловість, ЄК оголосила про впровадження так званого механізму транскордонного

вуглецевого коригування (СВАМ – carbon border adjustment mechanism). Механізм, який має запрацювати на повну з 2026 року, передбачає стягування «вуглецевого мита» з імпортованих до ЄС вуглецеємних товарів, якщо виробник не платить відповідну ціну за викиди в країні виробництва. Так Європейський Союз буде захищати власні ринки від постачальників із країн, які не запроваджують ціну на вуглецеві викиди. На практиці це означатиме додаткову вартість доступу до ринків ЄС для країн із нерозвиненою кліматичною політикою, зокрема й для України. Тож заробляти конкурентну перевагу завдяки безкоштовним викидам ПП стане за кілька років уже неможливо всім, хто розраховує торгувати сталлю, цементом чи добривами на ринках ЄС [18].

Ініціатива викликала занепокоєння в українського бізнесу та урядовців. Адже більше ніж чверть усієї виробленої в Україні сталі йде на експорт до країн ЄС, що склало 2019 року 2,5 млрд євро. І вуглецева ємність продукції буде використовуватися в ЄС для визначення розміру «вуглецевого мита». Як ми з'ясували, вуглецева ємність української металургійної продукції суттєво вища за середній показник у ЄС та в інших конкурентів. За оцінками консалтингової фірми GМК Center, через запровадження СВАМ ще більше продукції українського металургійного сектору стане неконкурентною, а галузь може щорічно втрачати від 155 – 200 млн євро. Зі зростанням цін на CO₂ у ЄС та в залежності від остаточного дизайну СВАМ ці втрати можуть бути значно більшими, особливо якщо галузь не буде модернізуватися [18].

Тож доведеться знижувати вуглецеві викиди або відмовлятися від найприбутковішого європейського ринку. Можна шукати інші ринки збуту або пробувати й далі торгуватися з ЄС щодо преференцій.

У світі вже сьогодні є надлишок металургійних потужностей. Застарілим заводам українського метсектору буде все важче конкурувати із сучасними виробництвами Китаю чи В'єтнаму. Ця конкуренція дуже відчувається під час спаду світового попиту на сталь, як було протягом 2010-х. А цьогорічне

зростання попиту й цін, пов'язане з економічним відновленням після пандемії, може бути нетривалим.

Наприкінці 2020 року GMK Center у дослідженні «Металургія України: Візія 2030» визначив, що «адаптація до світового тренду декарбонізації» – це один з основних стратегічних напрямків. У ньому поставлена ціль знизити викиди ПГ по сектору на 20% до 2030 року. Щоб досягти стратегічних цілей розвитку метсектору, щорічні інвестиції треба збільшити у понад два рази в порівнянні із середнім показником за останнє десятиліття (з 1,1 млрд до 2,4 млрд євро). Цього, на думку авторів, можна досягти за умови «збереження макроекономічної стабільності, покращення інвестиційного клімату та стимулів з боку держави для реновацій» [18].

Українські металургійні підприємства змушені реагувати на вимоги міжнародних компаній, які хочуть закуповувати сталь із нижчим вмістом вуглецю, щоб продавати кінцеву продукцію під маркою «низьковуглецевий» чи «вуглецевонейтральний». Саме міжнародні корпоративні стратегії та європейський СВМ є, на думку галузевих експертів, основними факторами, які спонукають українських металургів до розробки стратегій декарбонізації. Все частіше міжнародні кредитори очікують сертифікати звітності про вуглецеві викиди та стратегій їх зменшення.

Підходи до зниження викидів ПГ у секторі металургії можна умовно розділити на два типи: модернізації потужностей та заміна наявних виробництв на нові технології [18].

Секторальні експерти вважають реалістичним знизити викиди ПГ на 30% лише завдяки модернізації — підвищенню енергоефективності виробництва. Доцільно інвестувати в осучаснення агломераційного виробництва, збільшення долі брухту та використання коксового газу в доменному виробництві, регенерацію тепла відхідних газів тощо [18]. Такі заходи можна проводити вже зараз, забезпечуючи досягнення цілей НВВ2 до 2030 року, паралельно знижуючи потребу в паливі та підвищуючи конкурентоспроможність української металопродукції.

До технологічних модернізацій належать ті, що потребують радикального переходу на нові технології. Для України це передусім закриття мартенів. У липні 2021 року «Метінвест» уже заявив про необхідність закриття мартенівських печей на Запоріжсталі та можливе будівництво електроплавильного виробництва. Другий етап – це перехід на виробництво сталі в електродугових печах, де на сталь переплавають металолом.

Після 2030 року значну роль у виробництві металу буде відігравати технологія прямого відновлення заліза (DRI), у якій замість коксу використовується природний газ, а подальша виплавка сталі відбувається в електродугових печах. Якщо електрика для таких печей буде вироблятися з відновлюваних джерел, то можна отримувати сталь із низькими викидами вуглецю. Ця технологія вже досить розвинена, особливо на Близькому Сході та США, де є доступ до відносно дешевого газу.

Звісно, використання газу – це не найкраще рішення, але розвиток технології DRI передбачає перехід від газу до «зеленого» водню, виробленого із застосування відновлюваної електрики. Цю технологію активно тестують на промисловому рівні низка європейських компаній. Зокрема, шведська SSAB уже поставила на фабрики «Вольво» першу партію сталі, вироблену без використання викопного палива.

Сьогодні поки недоступні дослідження, які б дозволяли оцінити, що для української металургії буде найбільш економічно доцільно: максимально модернізувати потужності чи готувати проєкти із заміни наявного виробництва на нові технології. Це залежатиме від темпів розвитку нових безвуглецевих технологій та жорсткості вимог до вуглецеємності продукції на ключових для українських металургів ринках.

Основною перешкодою до суттєвих модернізацій промисловості в попередні десятиліття була відсутність стимулів до їхнього впровадження. Можна довго дискутувати про офшори та вілли деяких власників найбільших металургійних підприємств, але факт залишається фактом: жоден уряд за 30 років не спромігся запровадити таке регулювання, яке б створило умови для

технологічної модернізації металургії. Тепер уряду на поміч прийшов світовий тренд на декарбонізацію, який створює серйозний стимул провести модернізацію виробництва у вуглецевмісних галузях.

Національна кліматична політика може за таких умов стати союзником інноваційного переродження металургії. Амбітні національні цілі зі зниження викидів ПГ демонструють готовність України бути частиною глобальних процесів декарбонізації й потенційно закладати фундамент для кооперації в новітніх сферах розвитку низьковуглецевих технологій.

Поглиблення співпраці на тлі близьких кліматичних цілей допоможуть вести перемовини з ЄС про доступ України до додаткових фінансових ресурсів, зокрема на технологічну модернізацію підприємств і вибудовування спільних ланцюжків у нових низьковуглецевих виробництвах. Такі переговори значно корисніші для країни в довгостроковій перспективі, ніж намагання виторгувати відтермінування у сплаті «вуглецевого мита» [18].

Запровадження внутрішньої ціни на CO₂ дозволить уникнути необхідності сплачувати «вуглецеве мито» ЄС та залишить кошти всередині країни для модернізаційних проєктів. Для цього має підвищитись ставка вуглецевого податку (зараз це всього 10 грн/тонна CO₂).

Інший шлях – створити систему торгівлі викидами й у перспективі прив'язати її до європейської СТВ. У цих процесах важливу роль має відігравати не лише Міністерство довкілля як ключовий координаційний орган у питаннях кліматичної політики й міжнародної співпраці у цій сфері, але й Міністерство енергетики, Міністерство фінансів та Міністерство економічного розвитку, в чийх компетенціях знаходяться питання, пов'язані із запровадженням необхідних змін у галузі розвитку відновлюваних джерел енергії, податкової політики та регулювання промислової діяльності [18].

Необхідно також забезпечити цільове використання коштів вуглецевого податку, адже сьогодні вони потрапляють у загальний бюджет і ніякої додаткової ролі у підтримці процесів декарбонізації не відіграють. Потрібно створити національний Кліматичний фонд для акумулювання таких

податкових надходжень. Забезпечення прозорої структури управління таким фондом та вироблення чітких критеріїв надання коштів зробить можливим залучення додаткових коштів від ЄС та міжнародних фінансових інституцій, таких як ЄБРР та ЄІБ. Таким чином зможемо отримати більше ресурсів на декарбонізацію економіки та підтримку тих, хто постраждає від цих процесів, наприклад, на перепрофілювання працівників заводів та шахт у рамках програми справедливої трансформації вугільних регіонів.

Важливо також пам'ятати, що, як показує міжнародний досвід, однієї лише ціни на CO₂ не достатньо, щоб стимулювати перехід економіки на «зелені рейки». Потрібні також регуляторні інструменти, налагоджена робота ринків газу та електроенергії, покращення інвестиційного клімату. До необхідних регуляторних інструментів слід віднести запровадження нової схеми підтримки розвитку відновлюваних джерел енергії, адже без великих обсягів такої енергії не буде ні низьковуглецевої сталі, ні шансів на реалізацію амбітних планів з постачання «зеленого» водню до ЄС.

Безумовні переваги декарбонізації економіки – зниження промислового забруднення повітря, землі та водойм, а також покращення якості життя та здоров'я. Смог, сморід, рудий або чорний сніг, небезпечність водойм та навіть повітря – всі ці впливи промислових процесів не обраховуються й не входять у вартість сталі, але змушують нас витратити кошти на ліки, фільтри для води та повітря, забирають здоров'я та знижують тривалість життя [18].

Часто кажуть, що через кліматичну політику працівники підприємств вуглецеємних секторів можуть втратити роботу. Справді, в Україні є загроза закриття підприємств та звільнення працівників металургійної галузі, але це наслідок технологічної відсталості, спричиненої багаторічним недофінансуванням технологічних інновацій із боку власників підприємств. Кліматичні загрози також реальні. Вони вже сьогодні змінюють не лише наше довкілля, а й світові ринки, вимоги кредиторів та корпоративні стратегії конкурентів.

Від ефективної політики нашого уряду та конструктивної позиції великого бізнесу буде залежати вибір – дотягнути до останнього без змін, закритися і розпустити працівників або ж вкладати в модернізацію вже сьогодні, залучаючи можливості, що відкриваються завдяки міжнародній кліматичній співпраці. Активне долучення до розробки та впровадження технологій низько- та безвуглецевого виробництва сталі та іншої промислової продукції дало б шанс українським виробникам «залишитися у грі», трудящим – зберегти робочі місця, а українській економіці – отримати необхідні ресурси для зростання.

Висновки до розділу 1

Конкурентне ринкове середовище вимагає від підприємства постійного вдосконалення. Для того щоб бути конкурентоспроможним, підприємство повинно мати конкурентні переваги. Основним засобом отримання конкурентних переваг є пошук шляхів підвищення ефективності власної діяльності та удосконалення фінансового стану. Фінансовий стан підприємства – це сутнісна характеристика діяльності підприємства у певний період, що визначає реальну та потенційну можливість підприємства забезпечувати достатній рівень фінансування фінансово-господарської діяльності та здатність ефективно здійснювати її в майбутньому.

Для визначення фінансового стану використовують низку аналітичних показників: ліквідності, платоспроможності, майнового стану, рентабельності тощо. Мета, яка полягає у пошуку та використанні шляхів покращення фінансового стану забезпечення зростання ринкової вартості підприємства в довгостроковому періоді. Головним завданням є виявлення шляхів покращення фінансового стану за рахунок мобілізації внутрішніх резервів підприємства явних та прихованих. Пошук резервів, які можуть бути використані для покращення фінансового стану підприємства, проводиться шляхом ґрунтовного аналізу всіх складових його діяльності.

Удосконалення фінансового стану підприємства можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних грошових потоків можливе за рахунок: збільшення виручки від реалізації; продажу частини основних фондів; рефінансування дебіторської заборгованості. Скорочення вихідних грошових потоків можливе за рахунок: зниження витрат, які відносяться на собівартість продукції; зниження витрат, які покривають за рахунок прибутку.

Основною метою управління фінансовим станом підприємства є своєчасне виявлення проблем та їх знешкодження, розробка та реалізація плану щодо оперативного відновлення платоспроможності, утримання фінансової стійкості, розробка програм на майбутнє з теми розвитку підприємства, а також виявлення та закріплення можливості продовжувати

підприємством свою господарську, економічну, фінансову діяльність, яка забезпечить йому зростання виробництва, стійкість під час кризових явищ, платоспроможність, ліквідність та насамперед прибутковість.

Тому поняття *управління фінансовим станом* можна визначити як навмисне спрямування фінансових показників підприємства на досягнення нормативів, стійкого рівня збалансованості, стійкого функціонування та підвищення або утримання поставлених задач протягом усієї господарської діяльності підприємства.

Станом на вересень 2022 року за даними останнього опитування ЕВА економічна ситуація в Україні стабілізувалася: роботу в повному обсязі відновили 49% компаній, решта – працюють з обмеженнями (порівняно з травнем цього року ці показники практично не змінилися). Позитивною зміною є те, що 30% компаній стверджують, що їхніх фінансових резервів вистачить на період більше року, тоді як у травні таких було 19%. Водночас оцінка Національного банку щодо скорочення реального ВВП в II кварталі 2022 р. становить близько 40%, а загальне скорочення за підсумками року прогнозується на рівні 33%. Перспективи відновлення в 2023 – 2024 рр. безпосередньо залежать від повноцінного відкриття портів для експорту.

Відновленню роботи бізнесу сприяє державна програма релокації підприємств. Так, з регіонів активних бойових дій в більш безпечні переїхали 725 підприємств, з них 528 вже відновили свою діяльність на новому місці.

З метою прискорення процесів дерегуляції бізнесу Уряд схвалив проект закону про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності. Ініціатива передбачає створення Комісії з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання.

Найбільші підприємства ГМК це: група «Метінвест» Ріната Ахметова («Запоріжсталь», «Азовсталь», Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча, «Каметсталь», Північний, Інгулецький та Центральний ГЗК, «Метінвест Покровськвугілля» та іноземні активи), «Арселор Міттал Кривий Ріг» Лакшмі Міттала, «Інтерпайп» Віктора Пінчука, Ferrexpo Костянтина Жеваго

(Полтавський, Єристовський, Біланівський ГЗК), Дніпровський металургійний комбінат Олександра Ярославського. На початку війни підприємства галузі призупиняли виробництво. Деякі підприємства зазнали значних пошкоджень унаслідок бойових дій. У тимчасовій окупації опинилися «Азовсталь» та ММК ім. Ілліча, дочірнє підприємство «Арселор Міттал Берислав» (добуває вапняк для металургійного виробництва).

До основних проблем підприємств ГМК на сьогодні нами віднесено такі:

- в окупації перебувають 30-40% металургійних потужностей України;
- частина металургійних заводів зазнала значних пошкоджень, масштаби яких оцінити неможливо;
- обмеження щодо експорту через блокаду портів. Продукція на експорт постачається тільки до ЄС залізницею, пропускна здатність якої не може покрити відсутність морської логістики, та через річкові порти Дунаю;
- значне скорочення попиту на металопродукцію на українському ринку;
- нестача сировини для окремих підприємств.

До наслідків, які сьогодні спричинені цими проблемами нами віднесено такі:

- традиційно в Україні були два основні експортні ринки збуту залізорудної сировини: європейський і далекосхідний. Україна залишається одним з найбільших постачальників сировини на ринки Європи; з європейського ринку вибули російські обсяги та значно скоротилися українські, тому ціни на металопродукцію в березні-квітні значно зросли у Європі та світі;
- залізорудна сировина експортується тільки залізницею до країн ЄС або через його порти на інші ринки світу. Головне завдання для експорту – збільшення пропускної здатності західних прикордонних залізничних переходів;
- в «Арселор Міттал Кривий Ріг» зазначають, що в довоєнний час близько 80% продукції експортували до країн Близького Сходу, Північної та Західної Африки; зараз ми не можемо постачати продукцію на свої

традиційні ринки через українські порти. Завдяки альтернативним маршрутам вибудовуємо постачання до країн ЄС. Очікуємо, що більша частина експорту буде спрямована на ринки США, ЄС, Канади та Великої Британії.

Які антикризові заходи сьогодні вже здійснюють компанії ГМК:

- це, перш за все, переведення підприємств у режим гарячої консервації; у «Метінвести» наголошують, що переведення обладнання в режим консервації дасть змогу відновити роботу підприємств навіть у разі можливого пошкодження;
- здійснюється працевлаштування робітників з тимчасово окупованих регіонів на інших підприємствах та їх перенавчання;
- здійснюється пошук нових ринків збуту та логістичних шляхів для експорту продукції, зокрема на ринки ЄС та США. Штати напередодні скасували спеціальне мито в розмірі 25% на постачання металопродукату з України;
- відбулось призупинення нових інвестиційних проєктів.

В умовах війни підприємства ГМК потребують особливих умов та фінансової підтримки, що дозволять українським виробникам пройти шлях «зеленої» трансформації без втрати обсягів виробництва та зайнятості. Варто згадати про так званий СВАМ (Carbon Border Adjustment Measure). Документ розробляється в ЄС і повинен бути запроваджений з 2023 року. У нинішніх умовах продукція з України повинна отримати виняток або спеціальний порядок застосування СВАМ, інакше він стане ще одним бар'єром між Україною та ЄС.

Українська чорна металургія живе на виробничих потужностях, збудованих ще за радянських часів. Більшість обладнання морально й технічно застаріло через низькі темпи модернізації. Це призводить до низької ефективності виробництва, високого споживання палива та значних шкідливих викидів. Сучасні власники металургійних заводів свого часу вигідно приватизували їх і майже не інвестували в технологічну й екологічну

модернізацію. Ніщо не заважало їм отримувати величезні прибутки, вкладаючи лише необхідний мінімум у підтримку життєдіяльності старого обладнання – з відповідними наслідками для довкілля та здоров'я працівників і мешканців міст.

В Україні не було ефективної індустріальної політики, яка б стимулювала оновлення виробничих фондів та зниження забруднення. Досі майже чверть металу виплавляється в мартенівських печах, найбільш неефективних, які в країнах ЄС повністю замінили ще до 1990 року.

За міжнародними оцінками, виробничі витрати українських металургів дуже високі через старі немодернізовані потужності та високе споживання палива. Вони ближчі до сукупних витрат європейських виробників, ніж до конкурентів із Туреччини, Китаю чи Росії. За деякими позиціями собівартість української продукції навіть вища, ніж у ЄС та у США. Конкурентними перевагами українського металопрому залишаються відносно дешева сировина, низька оплата праці та низькі витрати на природоохоронні заходи, зокрема коп'єчний розмір податку на викиди CO₂ та набагато нижчі, ніж у ЄС, вимоги до обмеження промислового забруднення повітря пилом, оксидами сірки та азоту.

Від ефективної політики нашого уряду та конструктивної позиції великого бізнесу буде залежати вибір – дотягнути до останнього без змін, закритися і розпустити працівників або ж вкладати в модернізацію вже сьогодні, залучаючи можливості, що відкриваються завдяки міжнародній кліматичній співпраці. Активне долучення до розробки та впровадження технологій низько- та безвуглецевого виробництва сталі та іншої промислової продукції дало б шанс українським виробникам «залишитися у грі», трудящим – зберегти робочі місця, а українській економіці – отримати необхідні ресурси для зростання.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»

2.1. Організаційно – економічна характеристика ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

ПАТ Запорізький Металургійний Комбінат «Запоріжсталь» (далі ПАТ ЗМК «Запоріжсталь») був збудований в 1933 – 1939 роках. В період 1998 – 2001 рр. згідно з планом приватизації ВАТ «Запоріжсталь» проводилася поступова реалізація державної частки статутного фонду товариства шляхом пільгового розміщення акцій, продажу пакетів акцій на сертифікатних аукціонах, через фондову біржу, на некомерційному конкурсі.

У 2015 р. було прийнято рішення про приведення діяльності товариства у відповідність із нормами Закону України «Про акціонерні товариства». Так, було визначено новий тип товариства – публічне акціонерне товариство та затверджено нове найменування товариства – Публічне акціонерне товариство Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь». Вищим органом управління товариством є Загальні збори акціонерів, які обирають Спостережну (Наглядову) Раду та Ревізійну комісію [19 – 22].

ПАТ МК «Запоріжсталь» – підприємство з повним металургійним циклом, яке займає лідируючі місця по виробництву сталі в Україні, обсягам експорту, постачанням валюти, а також податковим відрахуванням. Діяльність підприємства пов'язана з виробництвом та збутом агломерату, чавуну, сталі та феросплавів, чорних та кольорових металів, металоконструкції, холодного та гарячого листового прокату з вуглецевих та нержавіючих сталей, гнутих профілей, труб, фітінгів для труб зі сталі, жерсті, кисню, азоту, інертних газів, іншої виробничої металургійної продукції. Проектні потужності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» дозволяють виробляти близько 6,3 млн тонн агломерату, 4,2

млн тонн чавуну, 4,07 млн тонн сталі, порядку 3,7 млн тонн гарячого прокату, і порядку 1,2 млн тонн холодного прокату [19 – 22].

Основними споживачами продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є вітчизняні та закордонні виробники зварних труб, підприємства автомобільного, сільськогосподарського, транспортного машинобудування, виробники побутової техніки.

На ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» впроваджується програма з підвищення ефективності та модернізації виробництва, зниження собівартості продукції та екологічної модернізації виробничих фондів. Пріоритетними завданнями ПАТ МК «Запоріжсталь» є випуск високоякісної продукції при забезпеченні безпечних умов праці персоналу, мінімізації впливів на навколишнє природне середовище, захист здоров'я населення, що проживає в Запорізькій області і підвищення енергоефективності.

Реалізація прокату у натуральній формі у 2018 році складає 3 471 845 т; сума реалізації – 50 179 841 тис. грн.; частка від загальної суми реалізації у грошовому виразі – 84,83%; середньореалізаційна ціна – 14 453 грн./т.

Реалізація чавуну у натуральній формі становить – 805 168 т; сума реалізації – 7 489 039 тис. грн.; частка від загальної суми реалізації у грошовому виразі – 12,66%; середньореалізаційна ціна – 9 301 грн./т.

Реалізація виробів подальшої переробки у натуральній формі – 53 871 т; сума реалізації – 767 286 тис. грн.; частка від загальної суми реалізації у грошовому виразі – 1,30%; середньореалізаційна ціна – 14 243 грн./т.

Загальна сума експорту у 2018 році становить 38 823 027 тис.грн. Частка експорту в загальній сумі реалізації становить 65,63%. Основні ринки збуту продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» це внутрішній ринок, Європа, Туреччина, Африка, СНД, Близькій Схід, Азія, Америка.

Загальна сума експорту [19 – 22] становить 28 240 402 тис. грн. Частка експорту в загальній сумі реалізації становить 60,74%. Основні ринки продукції ПАТ МК «Запоріжсталь» це внутрішній ринок 29,37%; Європа 14,08%; Туреччина 13,91%; СНД 12,71%; Африка 9,14%; Америка 6,23%;

Ближній Схід 5,75%; Азія 5,75%, та інші. Основними клієнтами на внутрішньому ринку є: ТОВ «Метінвест СМЦ»; ТОВ «МД Істейт»; ТОВ «ЗЛМЗ»; ПрАТ «ММК ім. Ілліча» та інші.

Структура продажів продукції за географічним критерієм у відсотках представлена на рис. 2.1.

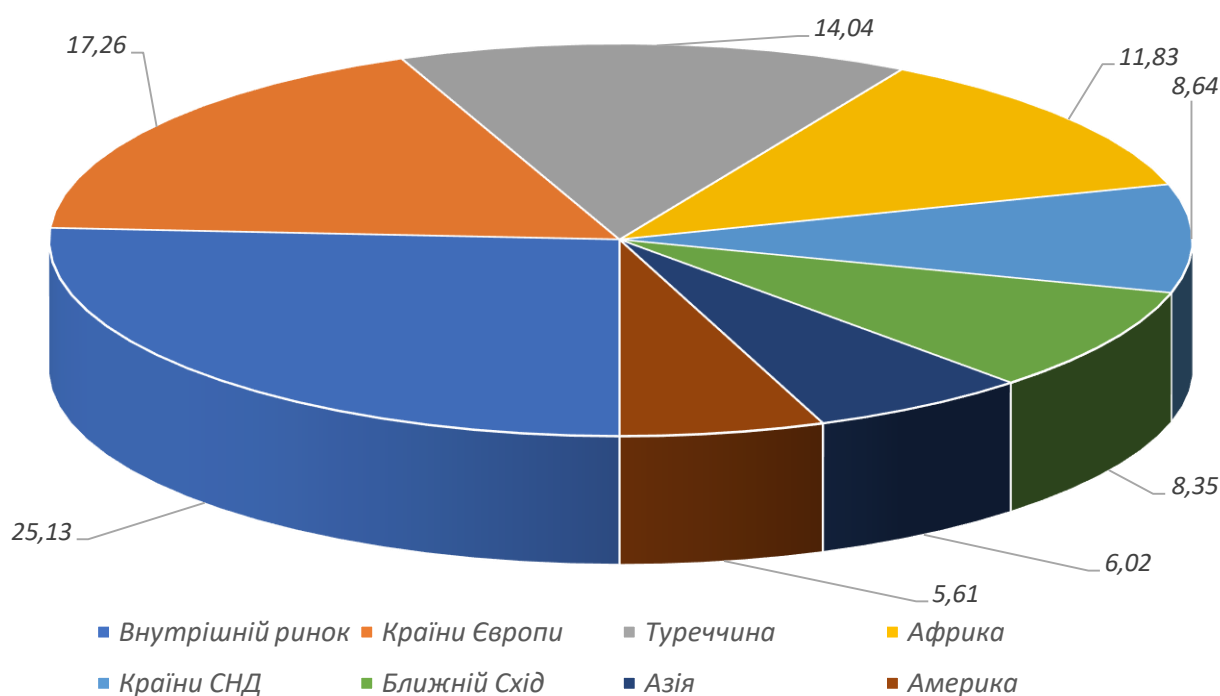

Рис. 2.1. Структура ринків збуту продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

ПАТ МК «Запоріжсталь» більшість своєї продукції реалізовує на зовнішньому ринку, тобто отримує від держави відшкодування ПДВ, тобто має додатковий фінансовий ресурс у своєму господарському обороті, що позитивно впливає на результати діяльності.

В 2020 р. згідно прогнозу аналітичної організації World Steel Association попит на сталеву продукцію на світовому ринку збільшиться на 1,7%, до 1805,7 млн. тон. Не зважаючи на уповільнення росту попиту в світі через невизначеність на ринку сталевих продукції та сировини, торговельну напругу та геополітичні питання, що впливали на інвестиції та торгівлю, у деяких галузях промисловості, зокрема в будівництві, зберігається позитивний

імпульс. Зокрема в Європі драйвером попиту на сталеву продукцію стане цивільне будівництво завдяки інвестиціям в енергетичну, транспортну та комунікаційну мережі.

В умовах фінансової кризи та воєнних дій на Сході країни у 2014 – 2018 рр. підтримка вітчизняних галузей, споживачів металопродукції збільшила попит на сталь на внутрішньому ринку. ПАТ МК «Запоріжсталь» більшу частину своєї продукції поставляє на експорт, але нестабільність політичної ситуації в країні та економічної ситуації в світі і в окремих регіонах (антидемпінгові мита на прокат в країнах Індонезії, Таїланду, США, Мексики, Бразилії, Канади, Індії, Пакистану та країнах ЄС), а також проведення загороджувальних заходів та обмеження імпорту продукції в країнах-споживачах металопродукції (ввізне мито на прокат в Туреччині та Тайвані) викликають ризик зниження обсягу поставок продукції і цін ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» [19 – 22].

Основними виробничими ланками ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є такі. В агломераційному цеху комбінату виробляється основний залізрудний агломерат. Практично всі процеси виробництва агломерату автоматизовані. На чотирьох доменних печах комбінат щорічно виплавляє 2,5 млн тонн чавуну високої якості для виробництва сталі, великогабаритного чавунного литва та товарного чавуну в чушках. В мартенівському цеху комбінату працює 9 печей, ємністю 250-500 тонн із загальною виробничою потужністю 3,3 млн. тонн сталі в рік. Сталь виробляється скрап-рудним процесом на рідкому чавуні. Мартенівські печі опалюються природним газом. Для інтенсифікації виплавки сталі на всіх печах використовується кисень. Сталь продувається аргоном. Виплавляється сталь – маловуглецева та середньовуглецева конструкційна та звичайної якості, низьколегована – розливається в зливки масою до 20 тонн, використовується для виробництва листового прокату [19 – 22]. На обжимному стані слябінг «1150» прокатуються зливки із вуглецевої, легованої та нержавіючої сталі на сляби товщиною 100 – 200 мм, шириною 1000 – 1520

мм, довжиною 1800 – 4700 мм. Сляби, призначені для перекату на лист, в гарячому стані передаються на широкосмуговий стан гарячої прокатки.

Цех гарячої прокатки тонкого листа оснащено агрегатами для забезпечення поставки прокату в листах та рулонах – шириною від 1000 до 1500 мм. Безперервний тонколистовий стан гарячої прокатки «1680» виробляє смуги товщиною 2,0 – 7,0 мм, шириною 1000-1500 мм, масою рулону – до 16,0 тонн. На трьох агрегатах для гнутих профілів виробляється більше 1500 сортних (кутників, швелерів) та спеціальних фасонних профілерозмірів гнутих профілів з вуглецевої, низьколегованої та нержавіючої сталі з товщиною стінок від 1,0 до 8,0 мм та з шириною розгортки профілю до 1450 мм.

В цеху холодного прокату № 1 на безперервному чотирьохквітцевому стані «1680», двох одноквітцевих реверсивних станах «1680» та «1200», двадцятивалковому стані «1700» та двох безперервних вузькосмугових чотирьохквітцевих станах «450» та «650» виробляється холоднокатаний лист, смуги та стрічки із вуглецевої, низьколегованої, легованої та нержавіючої сталі. Цех оснащено засобами для пресування, поперечного та поздовжнього різання, що забезпечує поставку холоднокатаного прокату товщиною від 0,2 до 2,0 мм, шириною від 10 до 1500 мм і довжиною листа до 4000 мм, а також рулонів масою до 14,0 тонн.

Цех холодного прокату № 3 має унікальний стан «2800» для виробництва великогабаритного холоднокатаного листа товщиною 1,5 – 5,5 мм, шириною 1000 – 2300 мм та довжиною до 4500 мм із вуглецевих, легованих та нержавіючих сталей. У складі цеху діє спеціалізоване відділення по виробництву шліфованих та полірованих листів і смуг в рулонах із нержавіючої сталі [19 – 22].

Фінансові результати діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» значною мірою залежать від світових цін та попиту на сталь і металургійні вироби, залізну руду та вугілля. На ціни металургійних виробів впливає безліч факторів, включаючи глобальні економічні умови, попит, світові виробничі

потужності, коефіцієнт використання потужностей, витрати на сировину, обмінні курси валют та вдосконалення процесів виготовлення сталі.

Таблиця 2.1

Фінансові результати діяльності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр.

Найменування показника / рік	2016	2017	Відхилення, Тис.грн.	ТР, %	2018	Відхилення, Тис.грн.	ТР, %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	33158709	46746886	+13588177	140,98	59153818	+12406932	126,54
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	23699479	38309499	+14610020	161,65	49414580	+11105081	128,99
Валовий прибуток	9459230	8437387	-1021843	89,20	7813209	-624178	92,60
Операційний прибуток	7063218	5210934	-1852284	73,78	2135646	-3075288	40,98
Чистий прибуток	4690083	3348549	-1341534	71,40	1804968	-1543581	53,90

Динаміка основних фінансових результатів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» виконаний на підставі даних фінансової звітності (Додатки Г, Д, Є) і показує, що темп росту собівартості реалізованої продукції у 2016 – 2017 рр. складає 161,65% та випереджує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (140,98%), що свідчить про неефективну політику управління витратами, що відносяться до собівартості. Це також свідчить про зниження обсягу власних фінансових ресурсів підприємства. У цьому ж періоді темп росту валового прибутку, операційного прибутку та чистого прибутку менше 100%, тобто абсолютні показники прибутку знижуються, а прибуток є головним фінансовим ресурсом розвитку підприємства.

У 2018 р. у порівнянні з 2017 р. темп росту собівартості складає 128,99%, він перевищує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (126,54%), але не суттєво, що позитивно позначилось на темпі росту валового прибутку (він склав 92,6%), але темп росту операційного прибутку та чистого прибутку значно нижче за показники попереднього періоду.

Ми бачимо, що зростання собівартості реалізованої продукції відбувається більш високими темпами, що негативно впливає на валовий прибуток ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Так, зростання чистого доходу у 2017 р. на 40,98%, а собівартості реалізованої продукції на 61,65% призвело до зниження валового прибутку (темп його росту 89,2%). Аналогічна ситуація спостерігається у 2018 році. Темп росту чистого доходу від реалізації нижче за темп росту собівартості реалізованої продукції (126,54% проти 128,99%), темп росту валового прибутку становить 92,6%. Аналогічна тенденція спостерігається на рівні операційного прибутку (темп росту у 2016 – 2017 рр. становить 73,78%, а у 2017 – 2018 рр. 40,98%) та на рівні чистого прибутку (темп росту у 2016 – 2017 рр. становить 71,4%, а у 2017 – 2018 рр. 53,9%).

Таким чином, за період 2016 – 2018 рр. при рості чистого доходу від реалізації продукції спостерігається зниження всіх показників прибутку: валового, операційного та чистого. Зауважимо, що саме чистий прибуток є джерелом інвестиційного та інноваційного розвитку підприємства, тому в аналізованому періоді ми спостерігаємо зниження фінансових можливостей підприємства для розвитку, що спричинено зниженням обсягів власних фінансових ресурсів. Динаміка чистого доходу від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції представлена на рис. 2.2.

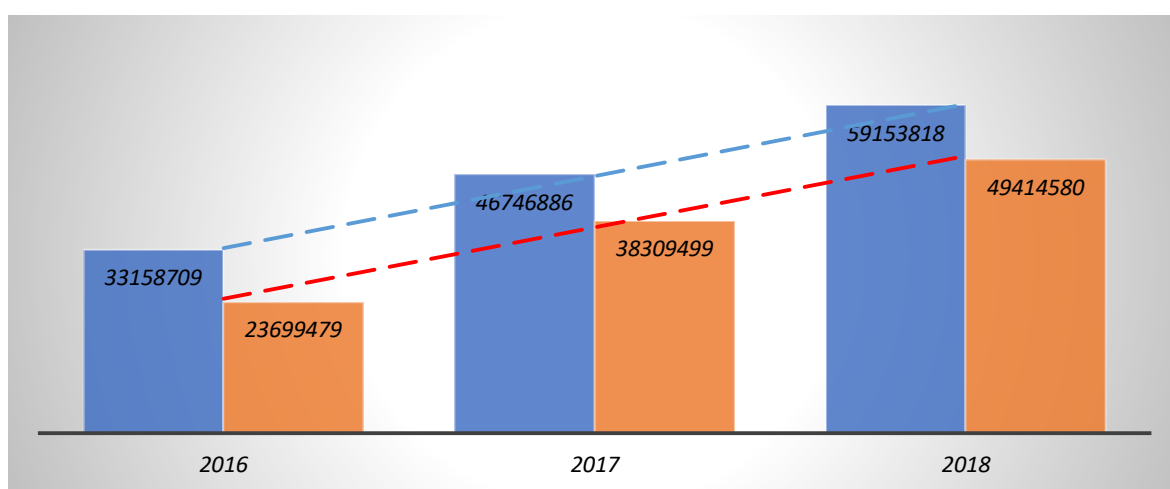

Рис. 2.2. Динаміка чистого доходу та собівартості реалізованої продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

2.2. Аналіз фінансового стану ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» за даними фінансової звітності

Інформаційними джерелами для аналізу активів та капіталу підприємства є баланс підприємства. Аналіз активів та капіталу підприємства передбачає проведення аналізу складу, структури, зміни складових активів і капіталу, як джерела формування активів. Основними методами аналізу активів і капіталу є вертикальний і горизонтальний методи, які застосовуються до аналізу балансу, а також метод фінансових коефіцієнтів. Форми звітності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» за 2016 – 2018 рр. представлено в Додатках А, В, С, Г, Д, Є даної магістерської роботи.

В Додатку Ж представлено горизонтальний та вертикальний аналіз активів за 2016 рік. На початок 2016 року загальна вартість майна ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» складає 30093898 тис.грн., на кінець року 40482468 тис.грн., тобто на 10388570 тис.грн. більше, а темп росту вартості майна становить 134,5%. Зростання вартості майна підприємства відбулось за рахунок *зростання*: на 7 112 тис.грн. балансової вартості нематеріальних активів; на 665 442 тис.грн. залишків незавершених капітальних інвестицій; на 447 тис.грн. балансової вартості інвестиційної нерухомості; на 458444 тис.грн. балансової вартості залишків запасів; дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 939218 тис.грн.; на 742185 тис.грн. дебіторської заборгованості за виданими авансами; іншої поточної дебіторської заборгованості на 6 663 738 тис.грн.; на 638 681 тис.грн. інших оборотних активів.

Взагалі у 2016 році суттєві зміни в структура активів відбулись за рахунок зміни питомої ваги основних засобів та іншої поточної дебіторської заборгованості. Можна зазначити, що така тенденція змін в активах свідчить про зростання господарського обороту підприємства. Така гіпотеза підтверджується зростанням обсягу чистого доходу від реалізації продукції, темп росту якого у 2016 році становить 105,61%.

Питома вага необоротних активів в структурі активів підприємства на початок року складає 62,5%, на кінець 2016 року – 47,7%, що також є позитивною динамікою тому, що підвищується питома вага мобільних активів. Так. Оборотні активи в структурі сукупного майна на початок року склали 37,5%, а на кінець року вже 52,3%.

Слід також зауважити, що у 2016 році спостерігається позитивна тенденція зростання обсягу грошових коштів на кінець року на 640435 тис.грн. І хоча це залишки грошових коштів лише на дату складання балансу, ми відмічаємо, що у підприємства збільшилися ці залишки, що свідчить про зростання грошового обороту ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 році.

Темп росту майна у 2017 році становить 153,1% (Додаток І), що також є позитивною тенденцією, бо поряд із цим спостерігається зростання чистого доходу від реалізації продукції на 40,98%. Продовжує знижуватись питома вага необоротних активів в структурі майна підприємства з 47,7% на початок 2017 року до 37,9% на кінець 2017 року. Це свідчить про більш мобільну структуру майна. Питома вага оборотних активів на початок року становить 52,3%, а на кінець 2017 року 62,1%. Зростання вартості майна підприємства відбулось за рахунок зростання: на 6859 тис.грн. первісної вартості нематеріальних активів; первісної вартості основних засобів на 4 898638 тис.грн.; первісної вартості інвестиційної нерухомості на 1055 тис.грн.

Перелічені чинники вплинули на зростання вартісного обсягу необоротних активів на 21,6%-х пункти. В результаті змін у структурі оборотних активів відбулось також зростання питомої ваги оборотних активів на 81,9%-х пункти.

На 25,6%-х пункти зросла балансова вартість запасів, до яких віднесено виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція та товари.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги зросла на 4865700 тис.грн., а темп її росту склав 177,3%. Продовжує зростати інша поточна дебіторська заборгованість. На початок року вона становила 7 560 490 тис.грн., на кінець року – 17 845 366 тис.грн., темп росту 250,9% (тобто зросла

у 2,5 разів). Таке відволікання грошових коштів із господарського обороту може негативно вплинути на платоспроможність підприємства.

На кінець 2017 року у підприємства знизився обсяг абсолютно ліквідних активів (грошових коштів) на 678926 тис.грн. Впродовж 2017 року спостерігається зростання інших оборотних активів з 647241 тис.грн. на початок року до 1630937 тис.грн. на кінець 2017 року. Загальне зростання оборотних активів у вартісному вираженні становить 17 327 811 тис.грн., а у відсотках – 9,8%.

Темп росту балансової вартості майна у 2018 році складає 113,7% (Додаток К), що супроводжується подальшим нарощуванням обсягу господарської діяльності. Так, чистий дохід від реалізації продукції у 2018 році зріс на 12 406 932 тис.грн., темп його росту становить 126,54%. Питома вага необоротних активів впродовж 2018 року суттєво не змінилась, на початок року вона становила 37,9%, а на кінець року – 35,4%. Вагомий внесок у зростання обсягу майна внесли такі статті: первісна вартість основних засобів (+ 1 569 984 тис.грн.); вартість виробничих запасів (+ 570 878 тис.грн.); дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (+ 5 857 593 тис.грн.); дебіторська заборгованість за виданими авансами (+538 268 тис.грн.); інша поточна дебіторська заборгованість (+1 013 775 тис.грн.). Суттєвих змін в структурі активів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2018 році не відбулось.

Таким чином, за період 2016 – 2018 рр. за результатами прогнозування складу та структури активів шляхом фінансового аналізу спостерігаються такі зміни у складі та структурі майна ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»: зростає балансова вартість майна; зростає питома вага оборотних активів з 37,5% на початок 2016 року до 64,6% на кінець 2018 р.; такі зміни супроводжуються зростанням чистого доходу від реалізації продукції у 2016 – 2017 рр. на 40,98%, а у 2017 – 2018 рр. на 26,54%; у підприємства стабільно зростає обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також іншої поточної дебіторської заборгованості; також зростає дебіторська заборгованість за виданими авансами. Можемо констатувати, що обсяги

господарської діяльності зростають і пропорційно зростає дебіторська заборгованість.

Питома вага власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» на початок 2016 року становить 52% (Додаток Л), а на кінець року 49,9%, тобто капітал підприємства сформований практично у відношенні 50/50 власний до позикового капіталу. Це свідчить про нормальну фінансову стійкість підприємства.

Важливою структурною складовою власного капіталу є нерозподілений прибуток. У підприємства впродовж 2016 року нерозподілений прибуток зростає з 4772435 тис.грн. на 01.01.2016 р. до 10392611 тис.грн. на 31.12.2016 р., тобто накопичення чистого прибутку становить 5620176 тис.грн. Така динаміка нерозподіленого прибутку свідчить про високий рівень фінансової стійкості підприємства та здатність формувати власні фінансові ресурси для розвитку підприємства. Сьогодні це є унікальними властивостями підприємства та ознакою його фінансової стабільності, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості.

Підприємство має довгостроковий кредит, який на початок року складає 741223 тис.грн., а на кінець року 797778 тис.грн., впродовж 2016 року додаткового залучення довгострокових позикових коштів не відбувалось. Зміна залишку заборгованості – перехідна сума, що свідчить про рух коштів за цією заборгованістю.

Також підприємство має відстрочені податкові зобов'язання, які на кінець року становлять 914766 тис.грн.; інші довгострокові зобов'язання 45053 тис.грн.; довгострокові забезпечення 1254424 тис.грн.; цільове фінансування 479 тис.грн. Загальна сума довгострокової заборгованості на початок року складає 3112375 тис.грн., а на кінець року – 3 012500 тис.грн., темп росту загальної заборгованості складає 96,8%. Тобто впродовж 2016 р. суттєвих змін в складі та обсягах довгострокових зобов'язань у підприємства не відбувалось.

ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» має короткостроковий кредит, заборгованість за яким на початок року становить 2690828 тис.грн., а на кінець року 2985146 тис.грн., темп росту заборгованості складає 110,9%. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 5679226 тис.грн., на кінець року 11282625 тис.грн., темп росту заборгованості становить 198,7%, тобто підприємство активно залучає кошти тимчасово у поточний господарський оборот. Інші види поточної кредиторської заборгованості мають характер перехідних залишків за розрахунками по оплаті праці, по страхуванню, з одержаних авансів і т.д. Звертають на себе увагу інші поточні зобов'язання, які на початок року становили 2291268 тис.грн., а на кінець року 2638293 тис.грн., темп росту зобов'язань складає 115,1%. Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 37,6%, а на кінець року 42,7%.

В Додатку М представлений аналіз капіталу у 2017 році. Питома вага власного капіталу на початок року становить 49,9%, а на кінець року 42,3%. У 2017 році спостерігається зростання залишків капіталу в дооцінках на 2227536 тис.грн. Позитивною динамікою характеризується зміна обсягу нерозподіленого прибутку, який на початок року становив 10392611 тис.грн., а на кінець року 14049681 тис.грн., темп росту нерозподіленого прибутку складає 135,2%. Слід відмітити, що у 2017 році спостерігається уповільнення темпу росту нерозподіленого прибутку (у 2016 році темп росту складав 217,8%).

В підсумку першого розділу пасиву балансу обсяг власного капіталу на початок року становить 20 185 654 тис.грн., а на кінець року 26 231 593 тис.грн.

Політика підприємства відносно довгострокового залучення грошових коштів у 2017 році практично не змінилась. Так, на початок року довгострокові зобов'язання склали 3 012 500 тис.грн., а на кінець року 3 409 429 тис.грн. Вагому питому частину у складі довгострокових зобов'язань мають відстрочені податкові зобов'язання та довгострокові забезпечення. Питома

вага довгострокових зобов'язань на початок року становила 7,4%, а на кінець року 5,5%.

Поточні зобов'язання і забезпечення у сукупності на початок року складають 17 284 314 тис.грн., зокрема 2985146 тис.грн. короткострокові кредити банків; 11282625 тис.грн. кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; 2638293 тис.грн. інші поточні зобов'язання. На кінець 2017 року загальний обсяг поточних короткострокових зобов'язань складає 32346052 тис.грн., зокрема 3044256 тис.грн. короткострокові кредити банків; 26157728 тис.грн. кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; 2614290 тис.грн. інші поточні зобов'язання.

Слід зауважити, що у 2017 році підприємство дещо змінило фінансову політику відносно залучення короткострокових позикових джерел фінансування у господарський оборот підприємства. У зв'язку із цим питома вага цих джерел фінансування впродовж 2017 року зросла на 9,5%.

Таким чином, структура капіталу у 2017 році така: на початок року питома вага власного капіталу 49,9%; довгострокових позикових джерел 7,4%; короткострокових позикових джерел фінансування 42,7%; на кінець 2017 року питома вага власного капіталу 42,3%; довгострокових позикових джерел 4,9%; короткострокових позикових джерел фінансування 52,2%.

Зміни у складі та структурі капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2018 році представлені в Додатку Н. Питома вага власного капіталу на початок року становить 42,3%, на кінець 2018 року 45,1%. Чинник, що вплинув на зростання питомої ваги власного капіталу це зростання нерозподіленого прибутку з 22,7% на початок року до 28,6% на кінець року. У абсолютних величинах нерозподілений прибуток змінився з 14049681 тис.грн. на початок року до 19586620 тис.грн. на кінець року. Темп росту нерозподіленого прибутку складає 139,4%, тобто він прискорився у порівнянні з 2017 роком, що є позитивною тенденцією та свідчить про покращення структури балансу.

Знижується питома вага довгострокових зобов'язань в структурі капіталу з 5,5% на початок року до 4,4% на кінець 2018 року. В абсолютних

величинах довгострокові зобов'язання на початок року становили 3 409 429 тис.грн., а на кінець року 3 006 951 тис.грн.

Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 52,2% або 32346052 тис.грн., а на кінець року 50,5% або 34548607 тис.грн., тобто і у 2018 році підприємство не знижує обсяг короткострокових залучених коштів у поточному господарському обороті. Обсяг короткострокових кредитів банків залишається постійним та складає 3044256 тис.грн. на початок року та 3016618 тис.грн. на кінець року. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 26157728 тис.грн. або 42,2%, а на кінець року 28767509 тис.грн. або 42%. Політика підприємства відносно залучення коштів контрагентів за господарською діяльністю є стабільною вже впродовж трьох років. Також стабільною є політика відносно обсягу інших поточних зобов'язань, які на початок року становили 2614290 тис.грн., а на кінець року 2374568 тис.грн.

Аналіз структури активів та капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр. представлено на рис. 2.3.

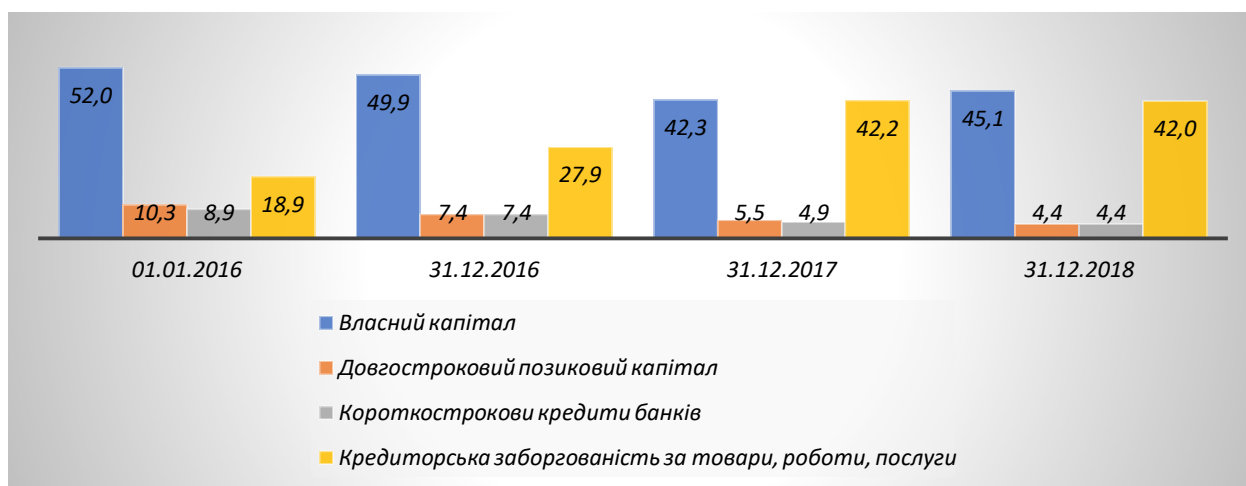

Рис. 2.3. Динаміка структури активів та капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр.

Аналіз фінансових результатів за даними фінансової звітності здійснено за допомогою горизонтального і вертикального фінансового аналізу та представлено у Додатках П – Р.

Прибуток – це частина заново створеної вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу. Підприємство одержує прибуток після того, як втілена у створеному продукті вартість пройде відповідну стадію обороту і набере грошової форми. Отже, об'єктивна основа існування прибутку пов'язана з необхідністю первинного розподілу додаткового продукту. Прибуток – це форма реалізації вартості в основному додаткового продукту. Однак прибуток включає і частину вартості необхідного продукту. Прибуток підприємств сфери матеріального виробництва – це частина національного доходу, що в результаті його первинного розподілу набирає форми чистого доходу підприємств.

Водночас прибуток – це підсумковий показник, результат фінансово-господарської діяльності підприємств як суб'єктів господарювання. Тому прибуток відбиває її результати і зазнає впливу багатьох чинників. Є особливості у формуванні прибутку підприємств залежно від сфери їхньої діяльності, галузі господарства, форми власності, розвитку ринкових відносин. Отже, на формування абсолютної суми прибутку підприємства впливають результати, тобто ефективність його фінансово-господарської діяльності; сфера діяльності; галузь господарства; установлені законодавством умови обліку фінансових результатів.

Аналіз фінансових результатів дає змогу стверджувати, що базові доміанти фінансової стабільності забезпечені:

– *фінансова стійкість* забезпечується абсолютним обсягом чистого прибутку, який у 2015 р. складає 1 804 968 тис.грн., у 2016 р. – 4 690 083 тис.грн.; у 2017 році – 3 348 549 тис.грн., у 2018 році – 4 719 209 тис.грн., тобто за весь період, що аналізується чистий прибуток зріс і має тенденцію до накопичення;

– *фінансова стабільність* забезпечується стабільним зростанням обсягу чистого доходу від реалізації продукції, який у 2015 р. складає 31 395 478 тис.грн., у 2016 р. – 33 158 709 тис.грн.; у 2017 р. – 46 746 886 тис.грн.; у 2018 р. – 59 153 818 тис.грн.; стабільність чистого доходу від

реалізації продукції надає підприємству можливість планувати фінансову, операційну та інвестиційну діяльність у часі та просторі;

– *фінансова рівновага* забезпечується спроможністю підприємства планувати свої доходи і витрати у часі і забезпечувати своєчасне виконання всіх фінансових зобов'язань; такі висновки ми робимо на підставі аналізу показників платоспроможності та оборотності; так, тривалість фінансового циклу знизилась з 102 дн. у 2015 р. до 75 дн. у 2018 р. за рахунок оптимізації оборотності запасів, дебіторської та кредиторської заборгованостей;

– *фінансова надійність* розглядається як домінанта фінансової безпеки, яка забезпечується, на нашу думку, максимізацією рівня рентабельності власного капіталу за заданим рівнем фінансового ризику, тобто позитивним ефектом фінансового важеля.

Рис. 2.4. Динаміка основних показників фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Таким чином, аналіз активів, капіталу та фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» свідчить про те, що структура балансу і фінансових результатів відповідає стандартам та свідчить про стабільність роботи підприємства.

2.3. Аналіз фінансових коефіцієнтів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Аналіз фінансових коефіцієнтів (ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності) надає змогу визначити вплив чинників на результативні показники. Існують різні методики розрахунку коефіцієнтів, однак, на наш погляд, найбільш прийнятною є методика розрахунку показників, що представлена на [23]. Інформаційною базою для виконання розрахунків є «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» від 19.01.2006 № 14 [23]. Ці Методичні рекомендації розроблені з метою забезпечення однозначності підходів при оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленні ознак поточної, критичної чи надкритичної їх неплатоспроможності та ознак дій, передбачених статтями 156² – 156⁴ Кримінального кодексу України, – приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству підприємства та прийняття ефективних управлінських рішень.

Коефіцієнт маневреності власних оборотних засобів на початок 2017 року має від'ємне значення, тобто всі оборотні кошти підприємства сформовані за рахунок короткострокових позикових коштів, він дорівнює (–0,28). Вже на кінець року частка оборотних активів сформована за рахунок власних коштів і коефіцієнт дорівнює 0,04, тобто фінансова стійкість підприємства покращується. Взагалі, аналітики вважають, що цей коефіцієнт повинен бути 0,4, тобто 40% оборотних активів потрібно фінансувати за рахунок власних коштів для того, щоби підприємство вважалось фінансово стійким. В нашому випадку ми лише відзначаємо позитивну тенденцію зростання рівня показника.

Таблиця 2.2

Динаміка коефіцієнтів фінансової стійкості ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
К маневреності (частка власних оборотних коштів в їх загальній сумі), відсотків	-27,9	4,1	32,0	4,1	7,1	3,0	7,1	13,1	6,0
коефіцієнт фінансової автономії	0,520	0,499	-0,021	0,499	0,423	-0,076	0,423	0,438	0,015
коефіцієнт фінансової залежності	1,922	2,006	0,084	2,006	2,363	0,357	2,363	2,281	-0,082
коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,201	0,043	0,244	0,043	0,104	0,061	0,104	0,193	0,089
коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,480	0,501	0,021	0,501	0,577	0,076	0,577	0,533	-0,044
коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,166	0,106	-0,060	0,130	0,093	-0,037	0,115	0,073	-0,042
коефіцієнт структури позикового капіталу	0,216	0,148	-0,068	0,148	0,095	-0,053	0,095	0,080	-0,015
коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,922	1,006	0,084	1,006	1,363	0,357	1,363	1,216	-0,147
показник фінансового леверіджу	0,922	1,006	0,084	1,006	1,363	0,357	1,363	1,281	-0,082

Впродовж 2017 року показник також зростає до 0,07, а у 2018 році він зріс до 0,13. Тобто з точки зору фінансової безпеки рівень показника маневреності є не достатнім, але не критичним.

Коефіцієнт фінансової залежності на початок 2016 року становить 1,92, на кінець року – 2,006, на кінець 2017 року 2,36, а на кінець 2018 року 2,28, тобто впродовж аналізованого періоду спостерігається зростання залежності підприємства від короткострокових позикових коштів, але ця залежність знаходиться в межах допустимої.

Коефіцієнт фінансової автономії на початок 2016 р. становить 0,52, на кінець року – 0,499, тобто підприємство є фінансово незалежним від позикових коштів. Впродовж 2017 р. рівень коефіцієнту знизився до 0,42, а на кінець 2018 р. – зріс до 0,44. Однак, результати аналізу майна свідчать, що підприємству не загрожує втрата фінансової самостійності, тому зниження рівня коефіцієнту автономії можна вважати не загрозливим.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу свідчить про те, яка частина власного капіталу капіталізована, а яка перебуває у такій формі, що можна маневрувати цією частиною в ході нормальної господарської діяльності та здійснювати процеси інвестування за рахунок власних коштів.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу на початок 2016 року має від'ємне значення (-0,201) та свідчить про капіталізацію власного капіталу. Впродовж 2016 року коефіцієнт має рівень 0,043 – 0,061, тобто невелика частка власного капіталу перебуває у мобільній формі; на кінець 2017 року коефіцієнт дорівнює 0,193, тобто частка власного капіталу в мобільній формі зростає (рис. 2.6). Все це свідчить про зростання ефективності використання власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» та високий рівень його фінансової безпеки.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу на початок 2016 р. дорівнює 0,48, тобто у складі капіталу позиковий капітал дорівнює 48%, впродовж періоду аналізу його концентрація зростає і вже на кінець 2018 р. становить 0,53 (або 53%). Це свідчить про зміни політики фінансування, але

такі зміни не являють собою загрозу втрати фінансової безпеки, а є фінансовим рішенням менеджменту підприємства у зв'язку з нарощуванням господарського обороту.

В ході аналізу капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» ми вже наголошували на тому, що впродовж 2016 – 2018 рр. у підприємства зростає його залежність від короткострокових позикових коштів. Це підтверджує рівень коефіцієнту концентрації позикового капіталу.

Тобто за аналізований період залежність підприємства від позикового капіталу зросла, але не критично, що суттєво не вплинуло на рівень фінансової стійкості та фінансової безпеки ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів на початок 2016 року дорівнює 0,166, на кінець року – 0,106, на кінець 2017 року – 0,093, а на кінець 2018 року – 0,073, тобто поступово відбувається зниження питомої ваги довгострокових позикових коштів в структурі капіталу підприємства. Акцент переміщується в бік залучення короткострокових позикових коштів. Коефіцієнт структури позикового капіталу свідчить про зміну структури позикового капіталу у бік превалювання короткострокового позикового капіталу, він змінюється з 0,216 на початок 2016 р. до 0,08 на кінець 2018 р. Вважаємо, що підприємство знизило питому вагу довгострокових позикових коштів, які використовуються на інвестиційні проєкти тому, що саме почало капіталізувати чистий прибуток для цих потреб (це нами обґрунтовано в п.2.2 при аналізі капіталу). Коефіцієнт фінансового леверіджу (важеля) є складовою рівняння ефекту фінансового важеля, яке характеризує ефективність політики залучення капіталу. Ми бачимо, що його рівень зростає з 0,922 на початок 2016 р. до 1,28 на кінець 2018 р., але результати попередніх досліджень свідчать про те, що така тенденція не знижує рівень фінансової безпеки підприємства, але вважаємо, що підприємство потребує особливої уваги щодо дослідження тенденцій змін структури капіталу.

Наступним етапом аналізу є аналіз показників ефективності, а саме показників оборотності та рентабельності.

Основні показники цієї групи представлені в табл. 2.3. Продуктивність праці впродовж 2016 – 2018 рр. має тенденцію до зростання, що є позитивним чинником, який характеризує ефективність використання трудових ресурсів.

Так, за 2015 рік (на початок 2016 року) продуктивність праці склала 2242,9 тис.грн. на одну особу, за 2016 рік – 2368,8 тис.грн. на одну особу, за 2017 рік – 4147,6 тис.грн. на одну особу, а за 2018 рік – 5666,1 тис.грн. на одну особу, тобто продуктивність праці зростає з року в рік. Можна стверджувати, що впродовж 2015 – 2018 рр. ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» ефективно використовує трудові ресурси, що дозволяє не тільки сплачувати заробітну плату своєчасно та в повному обсязі, а і реалізовувати політику мотивації персоналу до кращих результатів праці шляхом їх преміювання за трудові досягнення.

Наступним показником ефективності використання ресурсів, а саме основних засобів, є показник фондівіддачі. У 2015 році він склав 2,163 у 2016 році – 2,055, у 2017 році – 2,526, у 2018 році – 2,851, тобто також спостерігається підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. Чим більше завантажені основні засоби, тим вище показник фондівіддачі – що ми і спостерігаємо у зв'язку із тим, що обсяги господарської діяльності підприємства зростають із року в рік.

Оборотність дебіторської заборгованості (у днях обороту) у 2015 році дорівнює 63 дн., у 2016 році 121 день, у 2017 році 178 дн. та у 2018 р. – 210 днів, тобто впродовж досліджуваного періоду підприємство змінило політику управління дебіторською заборгованістю з помірної на агресивну та у 2018 р. вже надає відтермінування повернення грошових коштів за відвантажену продукцію на термін 210 днів, що негативно впливає на оборотність оборотних активів. Але навіть така політика фінансування в досліджуваному періоді не викликає загроз фінансовій стабільності.

Також спостерігається незначне, але також уповільнення оборотності запасів у 2015 – 2016 рр. Так, у 2015 році тривалість обороту запасів становила 102 дн., у 2016 році 117 дн.

Таблиця 2.3

Динаміка показників ефективності використання ресурсів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	01.01.2016	01.01.2017	відхилення за рік	01.01.2017	01.01.2018	відхилення за рік	01.01.2018	01.01.2019	відхилення за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
продуктивність праці, тис. гривень / особу	2 242,9	2 368,8	126,0	2 368,8	4 137,6	1 768,8	4 137,6	5 666,1	1 528,5
фондовіддача, гривень / гривень	2,163	2,055	-0,108	2,055	2,526	0,471	2,526	2,851	0,325
час обороту коштів у розрахунках (ЧОКР), днів	63	121	57	121	178	57	178	210	32
час обороту запасів (ЧОЗ), днів	102	117	15	117	87	-31	87	75	-12
час обороту кредиторської заборгованості (ЧОКЗ), днів	202	264	62	264	263	0	263	267	4
тривалість операційного циклу (ТОЦ), днів	305	381	76	381	350	-31	350	342	-8
тривалість фінансового циклу, дн.	102	117	15	117	87	-31	87	75	-12
оборотність власного капіталу, об.	2,382	1,850	-0,532	1,850	2,014	0,164	2,014	2,071	0,057
коефіцієнт стійкості економічного росту	0,115	0,232	0,117	0,232	0,128	-0,104	0,128	0,153	0,025
рентабельність активів, %	6,8	13,3	6,5	13,3	6,5	-6,8	6,5	7,1	0,6
рентабельність власного капіталу, %	13,7	26,2	12,5	26,2	14,4	-11,7	14,4	16,5	2,1
період окупності власного капіталу	7,301	3,821	-3,480	3,821	6,931	3,110	6,931	6,052	-0,879

У 2017 році оборотність запасів вже становить 87 днів, а у 2018 році 75 дні, тобто за рахунок прискорення оборотності запасів (низько ліквідних активів) досягається прискорення оборотності оборотних активів. Тобто суттєвих негативних проявів зниження ефективності використання коштів, що інвестовані в запаси, не виявлено, однак фінансове управління передбачає упереджуючі заходи з недопущення настання негативних наслідків.

Час обороту кредиторської заборгованості у 2015 році становить 202 дн., у 2016 р. 264 дн., у 2017 р. 263 дн., у 2018 р. 267 днів. Таким чином, впродовж аналізованого періоду підприємство практично не змінювало політику управління кредиторською заборгованістю, але спостерігається підвищення терміну повернення коштів і, як наслідок, зростання залежності підприємства від позикових коштів у вигляді кредиторської заборгованості (кошти клієнтів). За результатами аналізу коефіцієнтів оборотності нами розраховано тривалість операційного та фінансового циклів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».

Ми бачимо, що оборотні кошти, які інвестовано в запаси та дебіторську заборгованість обертаються у 2015 році за 305 дн., у 2016 р. за 381 дн., у 2017 році за 350 днів, а у 2018 році за 342 дн. Це означає, що впродовж цього періоду часу підприємство ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» може мати потребу у додатковому фінансуванні (як за рахунок власних коштів, так і за рахунок короткострокових позикових коштів).

Актуальними, з точки зору оцінки фінансового стану, також є зміни тривалості фінансового циклу (циклу повного обороту грошових коштів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»). Тривалість фінансового циклу (рис. 2.4) у 2015 році дорівнює 102 дні, у 2016 році 117 днів, у 2017 році 87 днів, а у 2018 році 75 днів. Така динаміка може вважатись позитивною тому, що скорочення тривалості фінансового циклу свідчить про оптимізацію залучення та відволікання грошових коштів у процесі здійснення господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Зрозуміло, що у 2018 році впродовж 75 днів підприємство ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» потребує пошуку додаткових джерел

фінансування своєї поточної діяльності. Оборотно́сть власного капіталу практично не змінилась впродовж періоду дослідження.

Узагальнюючим показником є коефіцієнт стійкості економічного росту. Так, у 2015 році він дорівнює 0,115, у 2016 році – 0,232; у 2017 році – 0,128; у 2018 році – 0,153, тобто за весь період коефіцієнт стійкості економічного росту має позитивну тенденцію росту, що також характеризує фінансово-господарську діяльність підприємства з позитивної точки зору.

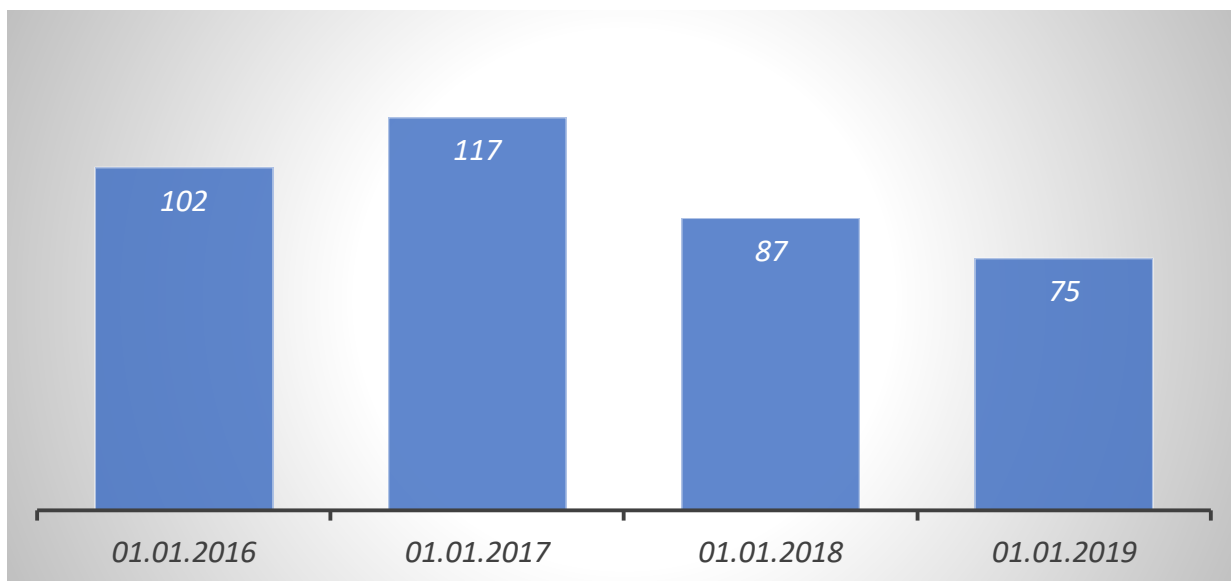

Рис. 2.5. Тривалість фінансового циклу ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»

За результатами аналізу ми бачимо, що спостерігається стійка тенденція зростання періоду відволікання грошових коштів із поточного господарського обороту в дебіторську заборгованість. Також звертає на себе увагу зростання періоду обороту кредиторської заборгованості, причому темп росту тривалості обороту кредиторської заборгованості значно нижче за темп росту періоду обороту дебіторської заборгованості. Так, темп росту періоду обороту дебіторської заборгованості становить 333%, а темп росту періоду обороту кредиторської заборгованості – 132%. Тобто, впродовж 2016 – 2018 рр. наше підприємство знаходиться в *гірших* умовах з комерційного кредитування.

Важливим етапом аналізу результатів фінансово-господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є аналіз показників рентабельності (табл. 2.10). Рентабельність продукції підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у

2015 році становить 33,1%, що з точки зору економіки підприємства є достатнім рівнем рентабельності. У 2016 році цей показник зростає до 39,9% та є найбільш ефективним за всі роки, що досліджується діяльність підприємства. Вже у 2017 році рентабельність продукції становить лише 22%, але таким рівнем рентабельності не може похизуватись ні одне підприємство Запорізької області, тому вважаємо, що і у 2017 році підприємство працювало ефективно на ринку його товарної продукції.

Рентабельність активів зросла з 6,8% у 2015 р. до 13,3% у 2016 р., що пояснюється підвищенням завантаження виробничих потужностей підприємства та сприятливою ціною позицією підприємства на товарному ринку. Але вже до кінця 2017 року рентабельність активів знизилась до 6,5%, а до кінця 2018 року – зросла лише до рівня 7,1%, тобто досягла рівня 2015 року. Рентабельність активів – це ефективність використання майна. Можемо констатувати, що майно використовується стабільно ефективно, однак найвищий рівень ефективності спостерігався лише у 2016 р., фінансова загроза втрати майна відсутня.

Слід зауважити, що позитивною є динаміка та тенденція росту рентабельності власного капіталу. Так, рентабельність власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2015 році дорівнює 13,7%, у 2016 році – 26,2%, у 2017 році – 14,4%, а у 2018 році – 16,5%. Знову ми спостерігаємо закономірність найбільш ефективної роботи у 2016 році, але за підсумками роботи у 2018 році рівень рентабельності власного капіталу вище за рівень 2015 р. та 2017 р. Також ми з'ясували, що впродовж досліджуваного періоду прискорюється період окупності власного капіталу, а саме: у 2015 році він складає 7,3 р., у 2016 р. – 3,8 р.; у 2017 р. – 6,9 р.; у 2018 р. – 6 р., тобто в більш короткий проміжок часу власники підприємства отримують приріст власного капіталу, інвестованого у господарську діяльність ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».

Таким чином, за результатами аналізу показників рентабельності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» ми можемо стверджувати, що підприємство є

рентабельним, а показники оборотності свідчать про ефективне використання майна та його складових упродовж 2016 – 2018 рр.

Узагальнення аналітичного оцінювання фінансового стану за допомогою абсолютних і відносних показників на ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» дає змогу зробити наступні узагальнюючі висновки:

- майно та джерела його формування мають склад, динаміку та структуру достатньо оптимальну з точки зору фінансової стабільності;
- абсолютні показники фінансової стійкості свідчать про те, що на кінець 2018 р. підприємство має абсолютний тип фінансової стійкості, не дивлячись на те, що підприємство активно залучає у господарський оборот короткострокові позикові кошти;
- фінансова стійкість підприємства за відносними показниками перебуває на достатньому рівні та дозволяє йому своєчасно розраховуватись за своїми обов'язками, але спостерігається підвищення залежності підприємства від позикових коштів, що суттєво не вплинуло на фінансову стабільність у досліджуваному періоді;
- показники оборотності майна та капіталу також мають достатній рівень та позитивну динаміку, що з точки зору фінансової стійкості не викликає загроз господарській діяльності;
- рентабельність активів, рентабельність сукупного та власного капіталу мають позитивні значення, а найбільш високі – у 2016 р., тобто 2016 р. з точки зору фінансової стійкості є найбільш стабільним.

Слід зауважити, що за більшістю показників оцінювання найбільш ефективним вважається 2016 рік, а впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались такі тенденції, які потребують впливу шляхом прийняття управлінських рішень та недопущення появи загроз втрати фінансової рівноваги та умов функціонування підприємства у майбутньому.

Висновки до розділу 2

ПАТ МК «Запоріжсталь» – підприємство з повним металургійним циклом, яке займає лідируючі місця по виробництву сталі в Україні, обсягам експорту, постачанням валюти, а також податковим відрахуванням. Діяльність підприємства пов'язана з виробництвом та збутом агломерату, чавуну, сталі та феросплавів, чорних та кольорових металів, металоконструкції, холодного та гарячого листового прокату з вуглецевих та нержавіючих сталей, гнутих профілей, труб, фітінгів для труб зі сталі, жерсті, кисню, азоту, інертних газів, іншої виробничої металургійної продукції.

ПАТ МК «Запоріжсталь» більшість своєї продукції реалізовує на зовнішньому ринку, тобто отримує від держави відшкодування ПДВ, тобто має додатковий фінансовий ресурс у своєму господарському обороті, що позитивно впливає на результати діяльності.

За період 2016 – 2018 рр. при рості чистого доходу від реалізації продукції спостерігається зниження всіх показників прибутку: валового, операційного та чистого. Зауважимо, що саме чистий прибуток є джерелом інвестиційного та інноваційного розвитку підприємства, тому в аналізованому періоді ми спостерігаємо зниження фінансових можливостей підприємства для розвитку, що спричинено зниженням обсягів власних фінансових ресурсів.

За період 2016 – 2018 рр. за результатами прогнозування складу та структури активів шляхом фінансового аналізу спостерігаються такі зміни у складі та структурі майна ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»: зростає балансова вартість майна; зростає питома вага оборотних активів з 37,5% на початок 2016 року до 64,6% на кінець 2018 р.; такі зміни супроводжуються зростанням чистого доходу від реалізації продукції у 2016 – 2017 рр. на 40,98%, а у 2017 – 2018 рр. на 26,54%; у підприємства стабільно зростає обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також іншої поточної дебіторської заборгованості; також зростає дебіторська заборгованість за

виданими авансами. Можемо констатувати, що обсяги господарської діяльності зростають і пропорційно зростає дебіторська заборгованість.

Питома вага власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» на початок 2016 року становить 52%, а на кінець року 49,9%, тобто капітал підприємства сформований практично у відношенні 50/50 власний до позикового капіталу. Це свідчить про нормальну фінансову стійкість підприємства.

Важливою структурною складовою власного капіталу є нерозподілений прибуток. У підприємства впродовж 2016 року нерозподілений прибуток зростає з 4772435 тис.грн. на 01.01.2016 р. до 10392611 тис.грн. на 31.12.2016 р., тобто накопичення чистого прибутку становить 5620176 тис.грн. Така динаміка нерозподіленого прибутку свідчить про високий рівень фінансової стійкості підприємства та здатність формувати власні фінансові ресурси для розвитку підприємства. Сьогодні це є унікальними властивостями підприємства та ознакою його фінансової стабільності, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості.

У 2017 році спостерігається зростання залишків капіталу в дооцінках на 2227536 тис.грн. Позитивною динамікою характеризується зміна обсягу нерозподіленого прибутку, який на початок року становив 10392611 тис.грн., а на кінець року 14049681 тис.грн., темп росту нерозподіленого прибутку складає 135,2%. Слід відмітити, що у 2017 році спостерігається уповільнення темпу росту нерозподіленого прибутку (у 2016 році темп росту складав 217,8%).

Слід зауважити, що у 2017 році підприємство дещо змінило фінансову політику відносно залучення короткострокових позикових джерел фінансування у господарський оборот підприємства. У зв'язку із цим питома вага цих джерел фінансування впродовж 2017 року зросла на 9,5%.

Питома вага власного капіталу на початок року становить 42,3%, на кінець 2018 року 45,1%. Чинник, що вплинув на зростання питомої ваги власного капіталу це зростання нерозподіленого прибутку з 22,7% на початок року до 28,6% на кінець року. У абсолютних величинах нерозподілений

прибуток змінився з 14049681 тис.грн. на початок року до 19586620 тис.грн. на кінець року. Темп росту нерозподіленого прибутку складає 139,4%, тобто він прискорився у порівнянні з 2017 роком, що є позитивною тенденцією та свідчить про покращення структури балансу.

Знижується питома вага довгострокових зобов'язань в структурі капіталу з 5,5% на початок року до 4,4% на кінець 2018 року. В абсолютних величинах довгострокові зобов'язання на початок року становили 3 409 429 тис.грн., а на кінець року 3 006 951 тис.грн.

Політика підприємства відносно залучення коштів контрагентів за господарською діяльністю є стабільною вже впродовж трьох років.

Таким чином, аналіз активів, капіталу та фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» свідчить про те, що структура балансу і фінансових результатів відповідає стандартам та свідчить про стабільність роботи підприємства.

Аналіз фінансових коефіцієнтів (ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності) надає змогу визначити вплив чинників на результативні показники.

Коефіцієнт маневреності власних оборотних засобів на початок 2017 року має від'ємне значення, тобто всі оборотні кошти підприємства сформовані за рахунок короткострокових позикових коштів, він дорівнює (-0,28). Вже на кінець року частка оборотних активів сформована за рахунок власних коштів і коефіцієнт дорівнює 0,04, тобто фінансова стійкість підприємства покращується. Взагалі, аналітики вважають, що цей коефіцієнт повинен бути 0,4, тобто 40% оборотних активів потрібно фінансувати за рахунок власних коштів для того, щоби підприємство вважалось фінансово стійким. В нашому випадку ми лише відзначаємо позитивну тенденцію зростання рівня показника. Впродовж 2017 року показник також зростає до 0,07, а у 2018 році він зріс до 0,13. Тобто з точки зору фінансової безпеки рівень показника маневреності є не достатнім, але не критичним.

Коефіцієнт фінансової автономії на початок 2016 р. становить 0,52, на кінець року – 0,499, тобто підприємство є фінансово незалежним від позикових коштів. Впродовж 2017 р. рівень коефіцієнту знизився до 0,42, а на кінець 2018 р. – зріс до 0,44. Однак, результати аналізу майна свідчать, що підприємству не загрожує втрата фінансової самостійності, тому зниження рівня коефіцієнту автономії можна вважати не загрозливим.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу на початок 2016 р. дорівнює 0,48, тобто у складі капіталу позиковий капітал дорівнює 48%, впродовж періоду аналізу його концентрація зростає і вже на кінець 2018 р. становить 0,53 (або 53%). Це свідчить про зміни політики фінансування, але такі зміни не являють собою загрозу втрати фінансової безпеки, а є фінансовим рішенням менеджменту підприємства у зв'язку з нарощуванням господарського обороту.

Продуктивність праці впродовж 2016 – 2018 рр. має тенденцію до зростання, що є позитивним чинником, який характеризує ефективність використання трудових ресурсів.

Оборотні кошти, які інвестовано в запаси та дебіторську заборгованість обертаються у 2015 році за 305 дн., у 2016 р. за 381 дн., у 2017 році за 350 днів, а у 2018 році за 342 дн. Це означає, що впродовж цього періоду часу підприємство ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» може мати потребу у додатковому фінансуванні (як за рахунок власних коштів, так і за рахунок короткострокових позикових коштів).

Актуальними, з точки зору оцінки фінансового стану, також є зміни тривалості фінансового циклу (циклу повного обороту грошових коштів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»). Тривалість фінансового циклу (рис. 2.4) у 2015 році дорівнює 102 дні, у 2016 році 117 днів, у 2017 році 87 днів, а у 2018 році 75 днів. Така динаміка може вважатись позитивною тому, що скорочення тривалості фінансового циклу свідчить про оптимізацію залучення та відволікання грошових коштів у процесі здійснення господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Зрозуміло, що у 2018 році впродовж 75 днів

підприємство ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» потребує пошуку додаткових джерел фінансування своєї поточної діяльності. Оборотноість власного капіталу практично не змінилась впродовж періоду дослідження.

Рентабельність активів зросла з 6,8% у 2015 р. до 13,3% у 2016 р., що пояснюється підвищенням завантаження виробничих потужностей підприємства та сприятливою ціновою позицією підприємства на товарному ринку. Але вже до кінця 2017 року рентабельність активів знизилась до 6,5%, а до кінця 2018 року – зросла лише до рівня 7,1%, тобто досягла рівня 2015 року. Рентабельність активів – це ефективність використання майна. Можемо констатувати, що майно використовується стабільно ефективно, однак найвищий рівень ефективності спостерігався лише у 2016 р., фінансова загроза втрати майна відсутня.

Узагальнення аналітичного оцінювання фінансового стану за допомогою абсолютних і відносних показників на ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» дає змогу зробити наступні узагальнюючі висновки:

- майно та джерела його формування мають склад, динаміку та структуру достатньо оптимальну з точки зору фінансової стабільності;
- абсолютні показники фінансової стійкості свідчать про те, що на кінець 2018 р. підприємство має абсолютний тип фінансової стійкості, не дивлячись на те, що підприємство активно залучає у господарський оборот короткострокові позикові кошти;
- фінансова стійкість підприємства за відносними показниками перебуває на достатньому рівні та дозволяє йому своєчасно розраховуватись за своїми обов'язками, але спостерігається підвищення залежності підприємства від позикових коштів, що суттєво не вплинуло на фінансову стабільність у досліджуваному періоді;
- показники оборотності майна та капіталу також мають достатній рівень та позитивну динаміку, що з точки зору фінансової стійкості не викликає загроз господарській діяльності;

- рентабельність активів, рентабельність сукупного та власного капіталу мають позитивні значення, а найбільш високі – у 2016 р., тобто 2016 р. з точки зору фінансової стійкості є найбільш стабільним.

Слід зауважити, що за більшістю показників оцінювання найбільш ефективним вважається 2016 рік, а впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались такі тенденції, які потребують впливу шляхом прийняття управлінських рішень та недопущення появи загроз втрати фінансової рівноваги та умов функціонування підприємства у майбутньому.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ВІДНОВЛЕННЯ СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: РІВЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЕРЖАВИ

3.1. Трансформаційне економічне відновлення секторів економіки України як запорука повоєнних глобальних перспектив

Україна отримала історичну можливість провести наймасштабнішу трансформацію. Так, ціна, яку країна платить за цей шанс, надвелика, але саме вона не залишає нам вибору: ми не маємо права прогавити цей унікальний шанс. Комуś може здатися, що обговорення післявоєнного відновлення України поки не на часі. Мовляв, спочатку треба перемогти, а вже потім дискутувати про деталі відбудови та розвитку економіки. Але, насправді, не можна ані зволікати, ані тлумачити відбудову вузько – лише як відновлення зруйнованої інфраструктури. Тож ми маємо працювати над планом відновлення України вже зараз та пропонувати свої напрацювання західним партнерам. Надважливо, щоб саме Україна була автором стратегії відбудови і розвитку, а не отримала готові рішення ззовні. Адже країни, що не мають власного плану, стають лише фігурою у чужій грі.

Чому Україні потрібен саме «план Маршалла», адже в історії є чимало інших програм післявоєнного відновлення? По-перше, він є одним з найбільш успішних та масштабних проєктів економічного розвитку в історії людства. По-друге, «план Маршалла» це не тільки й не стільки про грошову допомогу США країнам Європи, скільки про комплексну програму економічної та соціальної трансформації. План не був зосереджений виключно на гуманітарній допомозі чи відбудові зруйнованої інфраструктури. Він включав програми з підвищення продуктивності, навчання, сприяння розвитку промисловості, відкриття ринків. В ньому є низка важливих речей, які часто залишаються поза увагою. І, звісно ж, «План Маршалла» був геополітичним

проектом, який дав нове економічне дихання Європі. І саме такого підходу потребує Україна зараз.

Звісно, є й багато відмінностей від часів, коли розроблявся та втілювався в життя оригінальний «план Маршалла». 74 роки тому йшлося про допомогу США більш ніж десяти європейським країнам. Сьогодні ми говоримо про підтримку України Великобританією, США та ЄС. Наразі наша країна, як колись Європа, стає форпостом Західної цивілізації. І нам потрібна серйозна підтримка, щоб ствердити і реалізувати цю місію. Дуже важливо, щоб український «план Маршалла», так само як й оригінальний, не був історією суто про грошову допомогу чи про «пом'якшення проблем». Він має допомогти докорінно змінити економічну модель, зробити Україну економічно спроможною, сильною та самодостатньою (рис. 3.1).

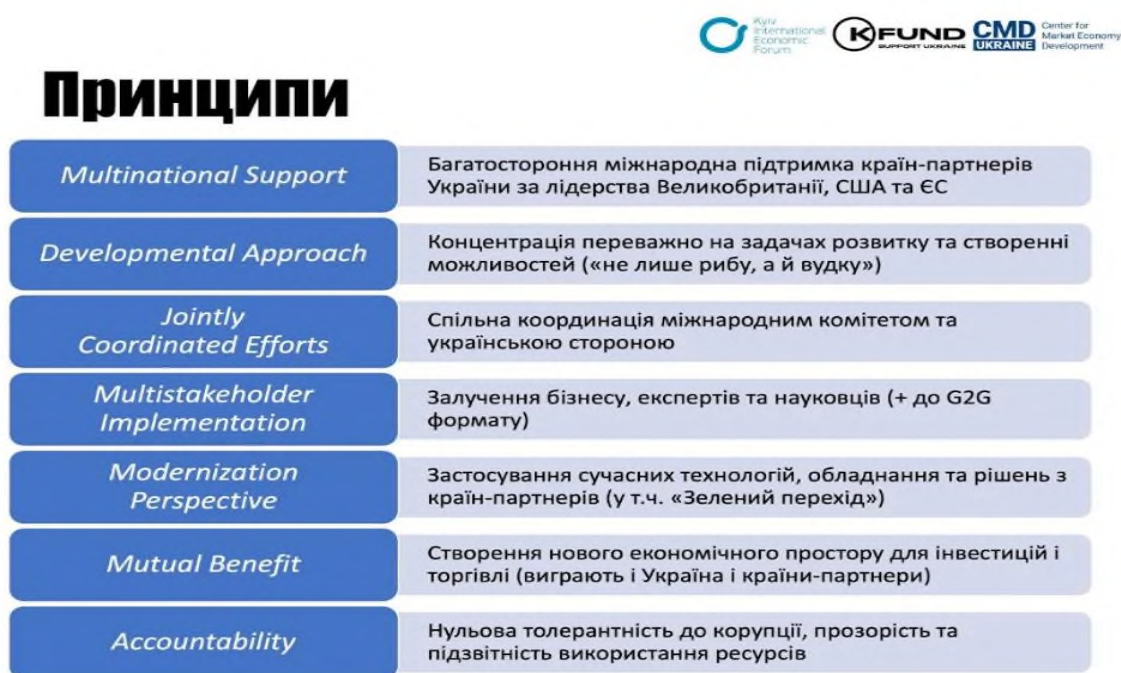

Рис. 3.1. Принципи трансформаційного післявоєнного відновлення України

Зрештою, які б ресурси не надавали Україні союзники, важливо щоб принаймні на 90% це були гранти, а не кредити. В іншому випадку програма створюватиме додаткове навантаження на бюджет та у підсумку лягатиме тягарем на громадян. Причому йдеться про дуже великі суми та досить стислі терміни. Наразі важко підрахувати точно масштаб потреб, але з огляду на вже

озвучені втрати очевидно, що йтиметься про проект вартістю до трильйона доларів, який треба реалізувати приблизно за 5 років [24].

Формати та види допомоги можуть бути дуже різними. Наприклад, в оригінальному «плані Маршалла» Сполучені Штати допомагали країнам Європи у багатьох напрямках: від їжі та пального, до технічної допомоги і промислового обладнання. Останнє не дуже тішило американських виробників, але зрештою усім сторонам вдалося знайти комфортний та взаємовигідний формат. До речі, цей принцип взаємної вигоди дуже важливий. Його обов'язково слід враховувати при розробці детального «плану Маршалла» для України. Надаючи підтримку Україні союзники мають отримати вигоду від створення нового економічного простору – через інвестиції, торгівлю та іншу співпрацю.

Тепер подивимось на конкретні напрями майбутнього плану відновлення України. Першим з них, безумовно, є соціально-економічна підтримка населення. Адже це питання конкуренції за людський капітал, яку, слід визнати, наша країна програвала ще до війни.

Рис. 3.2. Поетапний (послідовний) план відбудови України

Ми маємо зараз йти на дуже сміливі кроки (рис. 3.2). Наприклад, запровадити безумовний базовий дохід для тих, хто найбільше потребує підтримки. Для тих, хто втратив годувальника, житло. Чому це важливо? Більшість цих людей незабаром будуть вирішувати, в якій країні їм жити. І якщо ми не зможемо забезпечити їх підтримкою, бодай співставною із тією, що наразі вони отримують від наших партнерів в Європі, навряд чи ми можемо впевнено розраховувати на повернення цих людей.

Має бути багаторівнева програма допомоги внутрішньо-переміщеним особам. Які саме механізми слід застосувати – можна дискутувати. Але майбутній план має містити цей пункт. Так само як, скажімо, й програму «Доступне житло». Яким би не був конкретний її формат, вона має бути в плані. Це може бути, наприклад, іпотека на 25 років під дуже низький відсоток в гривні. Адже якщо ми хочемо повернути українців додому – треба дати їм для цього реальні мотиви і умови.

Цей важливий блок також потребує акцентованої уваги, адже не тільки впливає на курс гривні та інфляцію, а й визначає середовище для інших складових плану. Наразі банківська система виглядає стабільною та досить непогано проходить війну. Але очевидно, що вже незабаром вона зіштовхнеться не тільки з потребою лібералізації валютного курсу, а і з кризою проблемних кредитів. І вона потребуватиме системного державного рішення. Наприклад такого, яке використовувала Японія, викуповуючи в банків «погані» кредити і оздоровлюючи таким чином їх баланси.

Очевидно, що план має містити і складову поповнення золотовалютних резервів. Окрему увагу треба приділити питанню покриття дефіциту Держбюджету. Щоб ми не робили, навіть відмова від усіх розвиткових програм і будь-яка економія не допоможе нам уникнути значного дефіциту Держбюджету. Він є вже зараз і буде збільшуватись. Тож нам потрібна регулярна зовнішня фінансова підтримка, яка протягом кількох років перекиватиме «бюджетну діру». Будь-які спроби з підвищення податків не принесуть бажаного ефекту, а збільшення боргового навантаження не може

бути безмежним. До речі, макрофінансовий параграф майбутнього «плану Маршалла» має містити й програму реструктуризації держборгу. Адже нам важливо зменшити навантаження на бюджет і вивільнити кошти на розвиткові програми.

Є й в цьому напрямі простір і для сміливих ідей та не завжди популярних рішень. Наприклад, відчутний ефект могла б дати розширена та спрощена програма амністії капіталу, яка не має бути обтяжена фінансовим моніторингом чи містити фіскальної складової: жодних податків для коштів, що йдуть, скажімо, на купівлю ОВДП чи цінних паперів українських емітентів. Принцип простий – якщо гроші спрямовуються на підтримку держави та розвиток економіки, їх не треба оподатковувати. Тут і ресурс для відновлення економіки і детінізація одночасно [24].

З першого погляду тут все просто та зрозуміло. Але й в цьому напрямі слід зробити кілька важливих акцентів. Перш за все, будь які програми будівництва мають ґрунтуватися на енергоощадних та екологічно-дружніх технологіях. Це принципово важливо. Нам же треба не «скопювати та відновити» минуле, а створити краще майбутнє. «Зелений перехід» і сталий розвиток загалом тут не «опція», а «база». Відбудова інфраструктури може виконувати й важливу соціальну функцію. Якщо на її базі запровадити програми громадських робіт, це принаймні частково та тимчасово допоможе вирішити питання зайнятості.

Важливою складовою програми відбудови інфраструктури мають стати проєкти державно-приватного партнерства Build-Operate-Transfer. Держава таким чином гарантуватиме інвесторам попит. Наразі в нас недостатньо ресурсів, щоб забезпечити цей механізм самостійно. Тому важливо, щоб і це питання не залишилось поза увагою в українському «плані Маршалла».

Окрім досить очевидних дій, на кшталт повного переходу на ядерне паливо дружніх країн та інтенсифікації міжнародного партнерства для збільшення видобутку газу в Україні, в цьому напрямі також є місце для нестандартних ідей. Наприклад, підвищене оподаткування газових

свердловин, що не використовуються. Логіка має бути проста: більше видобуваєш – плати менше податок, а якщо просто «сидиш на ліцензії» – плати більше.

Також слід масштабувати підтримку термомодернізації і через «теплі кредити», і через енергосервісні контракти. Треба фактично з нуля збудувати власну нафтопереробку, а також стимулювати виробництво біопалива. Адже експортувати сировину в інші країни, щоб потім купувати у них готову продукцію, вироблену з цієї сировини – це економічне самогубство. І звісно ж максимальна диверсифікація джерел – від сланцевого газу і LNG до зеленого водню, сонця і вітру.

Реіндустріалізація та економічний розвиток. Ключова задача тут – забезпечити для інвесторів такі умови й можливості, які б дозволили Україні конкурувати з більш привабливими та стабільними ринками. Нам потрібні умови і «правила гри», за яких вигоди інвестування в заводи в Україні суттєво переважатимуть ризики. Це реально, але знадобиться низка дієвих інструментів – стимулів, механізмів, інституцій.

Один з головних інструментів – індустріальні парки. Це підготовлені промислові майданчики з інвестиційними стимулами та спрощеним регуляторним режимом. Свого роду «теплиці» для виробництв. Це той механізм, який за рівнем привабливості наблизить нас до міжнародного рівня. Безумовно, потрібні також дешеві й довгі кредитні кошти. Це має бути проєктне фінансування: жодних застав, низькі, наближені до нуля, ставки в гривні. Досягти цього можна, наприклад, створенням банку розвитку. Ідея не нова і досить гарно зарекомендувала себе в низці країн. Донедавна її реалізація була неможлива в Україні, надто багато впливових опонентів. Але сьогодні ситуація інша. Президент проголосив пріоритет переробної промисловості замість експорту сировини. І цей пріоритет має бути забезпечений реальними інструментами.

Так само як і ще один потужний механізм – компенсація інвесторам до 100% капітальних інвестицій через податкові вирахування. По суті, інвестор

отримує право не сплачувати податки до тих пір, поки загальна їх нарахована сума не досягне обсягу його інвестиції. Про конкретні умови можна дискутувати. Наприклад, компенсувати 100% у найбільш постраждалих регіонах, 30–50% у «мирних» областях [24].

І тут не слід боятися бюджетних втрат. Вони суто віртуальні. По-перше, не можна втратити те, чого не маєш. Без таких супер-стимулів інвестиції просто не придуть. По-друге, дійсно, кілька років держава не отримуватиме напряду своєї «частки» у вигляді податків. Але увесь цей час бізнес працюватиме, платитиме зарплату працівникам, купуватиме сировину, електроенергію, комплектуючі. І на цьому другому та наступних колах сплачуватимуться податки. Тож економічний ефект буде високий та ще й з мультиплікатором.

Ще доцільно за аналогією з індустріальними парками запровадити повну компенсацію інвесторам вартості приєднання до інженерних мереж (електрика, газ, вода тощо) при будівництві промислових об'єктів. Так держава ліквідує один з найбільших інвестиційних бар'єрів на вхід в реальний сектор. По суті, ми наблизимо умови в цій сфері до моделей Ізраїлю та США. Такий механізм можна запровадити, наприклад, на 5 років післявоєнного відновлення з можливістю подальшого продовження його дії.

Слід, нарешті, закрити дискусії щодо локалізації. Ця вимога у сфері публічних закупівель має бути обов'язковою для максимально широкого переліку товарів. Хоча, звичайно, можна обговорювати конкретні параметри по різних товарних групах, якісь нюанси імплементації. Взагалі, публічні закупівлі можуть стати серйозним драйвером розвитку переробної промисловості на етапі повоєнного відновлення. Державі потрібен комунальний транспорт, пожежна, медична та інша спецтехніка, вагони для залізниці, труби, огорожі, різноманітне обладнання та будівельні матеріали. Купа всього, що виробляють або можуть виробляти підприємці в Україні. З локалізацією публічні закупівлі не тільки задовольнятимуть суспільні потреби, а й розвиватимуть промисловість та економіку.

Важливим також є запровадження відкритого індикативного 5-річного плану публічних закупівель. Він дозволив би промисловим підприємствам планувати свою стратегію та виробничі плани, а інвесторам – створення нових виробництв.

Задача держави – встановити «правила гри», що будуть вигідні інвесторам. І потім дотримуватись їх. А далі приватний бізнес зробить все сам.

Дуже сміливий і давно необхідний крок – скасування відшкодування ПДВ при експорті сировини. Ідея в тому, щоб стимулювати виробництво всередині країни та нарешті почати масштабно й системно відмовлятися від сировинної моделі економіки. Тут нас чекає приємний бонус: близько 2–3 мільярдів доларів щороку залишатимуться в Держбюджеті, а не підуть в кишені сировинних експортерів [24].

Дуже важливо визнати судові юрисдикції Великобританії та Сінгапуру в спорах інвесторів з державою Україна. Звичайно, можна й навіть треба, будувати всередині країни чесну і ефективну судову систему, що працюватиме за міжнародно визнаними принципами, але досвід показує, що цей процес занадто тривалий. В нас просто немає часу чекати, допоки судова реформа досягне високих цілей. А гарантії інвесторам потрібні просто зараз. Погодьтеся, усі ці історії із зеленою енергетикою чи шулерською відміною спеціальних економічних зон не додають балів Україні в очах інвесторів. Тож можливість захиститися в міжнародних судах – дуже важлива та правильна історія.

Самій програмі реіндустріалізації має передувати детальний аудит потреб і виробничих можливостей країни. Є досить очевидні речі: зрозуміло, що після війни ми стикнемося із шаленим попитом на будівельні матеріали. Вже зараз ми потребуємо пального, постійно зростає потреба у сільгосптехніці. Сподіваюсь, більше нікому не спаде на думку імпортувати їх з тієї ж Білорусі. А ще ми з року в рік купуємо папір на сотні мільйонів доларів і т.д.

Повторююсь – задача держави – встановити «правила гри», що будуть вигідні інвесторам. І потім дотримуватись їх. А далі приватний бізнес зробить все сам [24]. Знайде технології, залучить кошти, збудує заводи, створить робочі місця, налагодить експорт, наповнить бюджети. Особлива роль держави тут – архітектор економічної системи або економічний інженер. Бізнес-асоціації, громадські асоціації чи міжнародні експерти можуть допомогти в цьому, але замінити державу не можуть.

Окремо слід говорити про малий та мікробізнес. Тут важливо пам'ятати, що головна його функція – зайнятість населення. Сприймати мікробізнес, як джерело наповнення бюджетів помилково. Саме тому тут треба зосереджуватись не на додатковій фіскалізації, а на максимальній лібералізації та спрощенні ведення малого і мікробізнесу. Взагалі-то, мікробізнесу треба зробити «вольницю». І звісно ж позбутись усіх штучних бюрократичних та корупційних перепон, максимально спростити «правила гри». Але ця дерегуляція – не замість, а лише на додаток і для сприяння розвитку промисловості. Пріоритет і головний КРІ має бути – будівництво заводів, все інше можна варіювати.

Дуже важливою складовою майбутнього «плану Маршалла» мають стати питання підтримки експортерів через експортно-кредитне агентство, державне фінансування виставкової діяльності, а також перегляд мит в інтересах виробників і формування митного союзу з ЄС. Так, на цьому фронті в останні тижні пролунало чимало гучних позитивних новин. Але це серйозний і складний напрям, де ще прийдеться докласти багато зусиль [24].

Тобто, план відновлення України обов'язково має містити ці елементи, адже унікальне вікно можливостей для України не буде довготривалим. Не можна залишати поза увагою й навчання. Близько 3% видатків оригінального «плану Маршалла» були спрямовані на програми технічної допомоги, у тому числі навчання для підвищення продуктивності. Це величезні гроші, які дали чималий ефект. Зокрема, план має містити конкретні кроки по створенню сучасних центрів профтехосвіти та розвитку системи дуальної освіти. Україні

потрібна розгалужена мережа креативних хабів або центрів креативної економіки, щоб молодь мала змогу заробляти інтелектом і творчістю на глобальному ринку, при цьому живучи в Україні.

Серед інших напрямів докладання зусиль: управлінська освіта і міжнародні стажування, програми компенсації роботодавцям ЄСВ та витрат на навчання персоналу. Та навіть запровадження в освітньому процесі англійської, як другої мови. Нам вкрай важливо відкрити Україну для світу та світ для України.

Що для нас надважливо, щоб майбутній «план Маршалла» базувався на грантовій підтримці. Її конкретні формати та структура можуть бути різними, але принцип «грантовості» має застосовуватись щонайменше для 90% допомоги.

Цього року, за різними підрахунками, Україна втрачає від 35% до 50% своєї економіки. Стратегічною задачею є найшвидше повернення до довоєнного рівня. Але не слід забувати про головну мету: зрештою нам треба замінити сировинну модель економіки на виробничу. Ставка на промисловість, інновації та людський капітал дасть Україні нове дихання і глобальну перспективу. І новий «План Маршалла» має стати для цього важелем та ресурсом.

3.2. План відновлення України: критичний аналіз ризиків та можливостей для секторів економіки і підприємств

Розглядаючи питання трансформаційного відновлення фінансового стану промислових підприємств ми повинні розуміти, що класичні фінансові підходи фінансової стабілізації не застосовуються в умовах війни. В даному випадку мова йде про відновлення працездатності підприємства та умови, які дозволять це здійснити у найкоротші терміни [25 – 41]. Це процес, який потребує загальнодержавного опрацювання, тому розглядається одночасно на макро- та мікрорівнях, і являє собою скоординовану програму дій.

План відновлення України закладає основи для майбутньої відбудови національної економіки та покликаний створити механізми самопідтримуючого економічного розвитку. Однак комплексний аналіз цього документу свідчить про наявність певних протиріч і хибних орієнтирів, які мають бути усунуті при доопрацюванні Плану.

Національний план відновлення, який український уряд представив на конференції в Лугано (Швейцарія) 4-5 липня 2022 року [42], загалом можна охарактеризувати як всеохопний і детальний документ, який відображає основні напрями відновлення зруйнованої після війни економіки, чітко розділяє кожний напрямок та комплекс ініціатив по ньому і містить супроводжувальні заходи, включно із законодавчими змінами.

План відновлення України складається з 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і післявоєнний період. Дані Національні програми наведені в таблиці та порівнюються з відповідними програмами Пріоритетної програми реконструкції для Боснії та Герцеговини (1997 р.).

Серед перелічених програм розвиток культури і спорту навряд чи можна вважати пріоритетом або важливим елементом післявоєнної відбудови. Національна програма з акцентом на культуру чи спорт виглядає зайвою в рамках Плану відновлення України. Хоча це не означає, що українському уряду слід утримуватися від фінансування пріоритетних програм у сфері культури і спорту з державного бюджету.

Програма розвитку секторів з доданою вартістю в економіці України збігається за змістом (фактично дублює) з програмою «Забезпечення доступу до фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу». Більше того, остання містить досить розмиті інструменти та не має повного переліку виконавців програми. Ці недоліки української програми чітко виділяються на фоні програм для Балканських країн. У БіГ (табл. 3.1) конкретні проекти підтримки підприємств формували виробничий компонент програми реконструкції і, як правило, такі проекти передавалися під контроль

спеціальним агентствам (Фонд Боснійських підприємств, Банк мікрофінансування, Спонсорський Трастовий фонд).

Таблиця 3.1

Порівняння національних програм України і секторальних програм та проєктів Боснії і Герцеговини (БіГ)

Національні програми України	Проєкти і програми Боснії і Герцеговини
Забезпечення доступу до «екстреного» фінансування	Екстрене відновлення
---	Екстрене відновлення ферм і сільгоспугідь
Забезпечення доступу до фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу	Гарантії для рестарту промисловості Фонд Боснійських підприємств Рятівний мікро-бізнес, місцева ініціатива
Розвиток секторів економіки з доданою вартістю	Банк мікрофінансування (IFC) Трастовий фонд MIGA Реформа державних фінансів Реформа банківського сектору
Зміцнення оборони і безпеки	Розмінування територій
Прагнення до інтеграції в ЄС	---
Відбудова чистого і захищеного середовища	Очищення води, термінові роботи та усунення твердих відходів Постачання деревини / Лісове господарство
Підвищення стійкості інтегрованої енергетичної системи	Екстрена реконструкція систем опалень Екстрена реконструкція електростанцій Екстрена реконструкція газорозподільчої системи
Поліпшення бізнес-середовища	Урядові послуги
Усунення вузьких місць у логістиці з ЄС	Реконструкція транспортних шляхів Реконструкція транспортних шляхів II Екстрена реабілітація телекомунікацій
Модернізація житла регіонів	Ремонт житлового фонду
Модернізація соціальної інфраструктури	Екстрена реконструкція сектору освіти
Забезпечення цільової та ефективної соціальної політики	Реабілітація постраждалих від воєнних дій Екстрена демобілізація та реінтеграція Громадські роботи і зайнятість
Розвиток системи освіти	Реконструкція сектору освіти II
Модернізація системи охорони здоров'я	Важливі медичні послуги
Розвиток систем культури та спорту	---
Забезпечення макрофінансової стабільності	---

Позитивним аспектом Плану відновлення України є те, що він представляє собою потенційну синергію на шляху до інтеграції в ЄС. У Плані належним чином висвітлені завдання щодо інтеграції в ЄС, синхронізації українського законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків. Післявоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам та стандартам ЄС.

Україна повинна бути країною винахідників, підприємців, що кинули виклик, та змогли досягти економічного прориву. Ще однією перевагою Плану

відновлення є обґрунтоване визначення екстрених дій та відповідна оцінка потреб у фінансуванні на 2022 рік.

Окрім забезпечення першочергових військових потреб, Уряд виділяє такі нагальні проекти: накопичення газових резервів у сховищах, усунення вузьких місць у залізничному, автомобільному та дунайському шляхах експорту в/через ЄС, відновлення зруйнованої соціальної інфраструктури, залучення джерел фінансування державного бюджету, забезпечення критичного фінансування у воєнний час для МСП, надання сільськогосподарським виробникам недорогого фінансування та можливостей для зберігання продукції тощо.

Український уряд оголосив, що зміцнення інституційної спроможності та «деолігархізація» є фундаментальними передумовами для реалізації Плану відновлення. Також уряд визначає правильні пріоритети та відповідні заходи для побудови цих фундаментальних принципів, серед яких: завершення перезапуску антикорупційної системи, реалізація реформи правоохоронних органів, централізація та цифровізація державних реєстрів, цифровізація всіх ключових державних послуг, синхронізація антимонопольного законодавства з кращими європейськими практиками тощо.

В цілому, План відновлення містить цілком обґрунтовані заходи щодо модернізації функцій держави. В аспекті макроекономічних припущень і прогнозів План відновлення виглядає занадто амбітним. Уряд передбачає, що річні темпи зростання реального ВВП будуть перевищувати 7% протягом наступних десяти років, а номінальний ВВП наблизиться до позначки у 500 млрд. дол. США у 2032 році. Однак, за нашими оцінками, таке різке підвищення номінального ВВП до 500 млрд. доларів США до 2032 року є малоімовірним, оскільки його «точка відліку» становитиме близько 100 млрд. дол. США у 2022 році.

Порівняльний аналіз ВВП різних країн на основі даних МВФ (World Economic Outlook) показує, що номінальний доларовий ВВП Боснії зріс у 3,1 рази протягом 1996-2005 рр., у Хорватії впродовж 1994 – 2003 рр. – у 2 рази.

Відсутність достовірних даних по Косово та Афганістану не дали можливості проаналізувати післявоєнну динаміку ВВП цих країн. Цікавим є випадок Іраку, номінальний ВВП якого впродовж 2003 – 2012 рр. зріс у 13,8 раза. Однак досвід Іраку є унікальним у багатьох аспектах, зокрема і в тому, що країна значно виграла від буму цін на нафту на початку 2000-х років. Таким чином, прогноз Уряду України щодо зростання номінального ВВП України у 5 разів у доларовому еквіваленті до 2032 року є надоптимістичним.

З іншого боку, річні реальні темпи зростання у понад 7% є реалістичними чи досяжними, якщо припустити, що руйнування, спричинені війною, не будуть гігантськими, а Уряд успішно проводитиме структурні реформи та залучатиме іноземну допомогу. Що стосується історичних прецедентів, то середньорічні темпи зростання в Боснії становили 7,9% протягом 1997 – 2006 років, у Хорватії 4,5% протягом 1994 – 2003 рр. і в Іраку 17,5% протягом 2003 – 2012 рр.

Ще одним проблемним аспектом національного Плану відновлення є розподіл загального фінансування між секторами та різними програмами. У деяких випадках він є нечітко визначеним і недостатньо обґрунтованим. Наприклад, фінансування потреб оборони та безпеки передбачається на рівні 50 млрд. дол. США, включаючи військову допомогу від союзників, яку Україна отримала у 2022 р. Ми вважаємо, що ця сума є надто заниженою, беручи до уваги інтенсивність воєнних дій та високу залежність України від західної зброї, а також значні виклики для трансформації оборонної промисловості та модернізації українських збройних сил у післявоєнний період.

Досвід країн, в яких були збройні конфлікти, показує, що такі заходи є високовартісними та можуть значно перевищувати обсяги офіційної допомоги на цілі розвитку. Зокрема, у Боснії та Герцеговині (табл. 3.1) загальні виплати в рамках Офіційної допомоги розвитку (Official Development Assistance) становили близько 6,8 млрд. дол. США з 1996 по 2004 рік, тоді як обсяги міжнародної допомоги на забезпечення та зміцнення системи оборони і

безпеки в БіГ перевищували 18 млрд. дол. США, при цьому переважна частина цих коштів спрямовувалася на підтримку присутності міжнародних військових та безпекових формувань. Допомога США на відбудову Іраку в 2013-2014 рр. склала 60,6 млрд. дол. США, 45% з яких були спрямовані в сектор національної оборони, включаючи навчання і технічне оновлення органів безпеки Іраку.

На відміну від сектору оборони та безпеки, досить значний обсяг ресурсів заплановано виділити на програму забезпечення доступу до фінансування для бізнесу (75 млрд. дол.). Найважливішими компонентами цієї програми є:

1) розвиток забезпеченого фінансування для стимулювання іпотечного кредитування за рахунок підтримки МФО та фінансування інституціональних інвесторів (40 млрд. дол.);

2) рекапіталізація банків для підтримки зростання кредитування (15 – 20 млрд. дол. США). Вибір таких пріоритетів для післявоєнної відбудови України сумнівний, а передбачені кошти для їх впровадження – величезні.

Ще одним помітним недоліком Національного плану відновлення є дублювання і недостатня узгодженість між різними програмами. Крім цього, пріоритети деяких з цих програм важко назвати правильними. Візьмемо для прикладу сільське господарство та чорну металургію, які автори розглядають як сектори економіки з доданою вартістю та мають право на широкий набір привілеїв. Вибір пріоритетних галузей у рамках цих програм носить застарілий характер і, скоріш за все, спирається на поточні бізнес-інтереси.

Уряд оцінює потреби у фінансуванні розвитку пріоритетних галузей промисловості та сільського господарства в 50 млрд. дол. США. Проте в плані не вказано ні джерела їх фінансування, ні форми надходження капіталу, ні навіть повний спектр інструментів для досягнення цілей.

Ми бачимо лише те, що Уряд планує започаткувати фінансування експортерів, у тому числі через механізм Експортно-кредитного агентства, а також посилити інноваційну діяльність шляхом фінансового стимулювання

співпраці виробників із науковими установами. Створення Фонду структурних перетворень національної економіки чи Банку реконструкції та розвитку не формулюється як чітке завдання, а згадується лише як можливість.

Відповідно до Плану відновлення, на систему грантів для дослідників, орієнтовану на конкретні результати, буде виділено менше 0,1 млрд. дол. США (протягом усього періоду), як і на створення Центрів передового досвіду у співпраці з провідними міжнародними центрами – менше 0,1 млрд. дол. Однак реальність така, що розвиток сучасного виробництва навряд чи можливий без значного фінансування досліджень, розробок, інновацій та технологій. Так, М. Ландесманн і Р. Столлінгер виявили, що в рамках промислової політики ЄС щорічно витрачається понад 7 млрд. євро на науково-дослідні розробки та технології на рівні ЄС і 9 млрд. євро – на рівні країн-членів.

Суттєвим недоліком Плану відновлення є відсутність гармонізації різних політичних ініціатив у площині національного бюджету. Зокрема, в розділі економічного відновлення чітко вказано: «Зниження фіскального навантаження на бізнес і населення до рівня, що стимулює економічне зростання, а саме – не більше 30% ВВП». Однак зниження податків несумісне з величезними інвестиціями в інфраструктуру, відшкодуванням втрат, спричинених війною, і масштабною фіскальною підтримкою підприємств у пріоритетних секторах. Безсумнівно, податкові пільги можна запроваджувати як короткостроковий екстрений захід у надзвичайних умовах. Але ж план відновлення має довгостроковий характер і передбачає глибокі структурні реформи. У таких умовах досить прийнятний поточний рівень податкового навантаження в Україні (порівняно з іншими європейськими країнами) та проблеми з фіскальною стійкістю роблять заплановану податкову реформу необґрунтованою. Збільшення дефіциту бюджету внаслідок зниження податків також не узгоджується із скороченням державного боргу, що прописано в Плані відновлення.

На жаль, в інших розділах Плану відновлення також можна побачити чимало суперечностей та розбіжностей, які свідчать про низький рівень узгодженості та погану координацію різних векторів реконструкції:

1) У розділі, присвяченому фінансовому сектору, говориться про цільове скорочення кількості та вартості податкових пільг, тоді як у розділі з питань економічного розвитку йдеться про надання суттєвих нових пільг. Зокрема, останній розділ передбачає: скасування імпортного мита на сировину та матеріали, які не виробляються в Україні або виробляються в недостатніх обсягах; надання податкових та митних пільг для відновлення пошкоджених промислових підприємств: спрямування податку на прибуток на проекти відновлення, скасування ПДВ та імпортного мита на нове обладнання.

2) Євроінтеграційний курс та наближення національного законодавства до *acquis* ЄС поєднуються із заборонаю відшкодування ПДВ на експортну сировину та значною державною підтримкою чорної металургії України. Ініціативи Уряду не враховують того факту, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС та Директиви Ради ЄС вимагають гармонізації непрямого оподаткування між державами – членами та партнерами (у т. ч. й відшкодування ПДВ), а також виконання Директив ЄС щодо державної допомоги та конкурентної політики.

Важливою програмою Плану відновлення є «Забезпечення доступу до фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу». Слід відзначити те, що уряд зосереджує свої зусилля на цьому потужному важелі відновлення та розвитку економіки. Однак не всі проекти цієї програми виглядають досконало, а деякі з них навіть дивно. Два із семи ключових проектів сформульовані як «Розгляд можливості заснування банку розвитку» та «Розгляд системного рішення для очищення балансів банків і вирішення проблеми з непрацюючими кредитами». З практики відомо: якщо проекти полягають у «розгляді можливостей», то їх ефективність з високою ймовірністю наблизатиметься до нуля.

Істотними недоліками цієї програми є нечіткість і слабкість її компонентів. Насправді, мало що пропонується відносно тих заходів стимулювання, які застосовувалися до початку війни. Наприклад, залучення нових депозитів до банків чи зміцнення банківського капіталу, навряд чи, мотивуватиме банки до активного кредитування бізнесу. Протягом 2017 – 2022 років українські банки були над-капіталізовані та мали надлишкову ліквідність, в той час як співвідношення банківських кредитів до ВВП залишалося найнижчим в Європі. Запровадження страхування військових ризиків для інвестицій у пріоритетних секторах та вдосконалення програми «5 – 7 – 9» є позитивними і логічними кроками. Але мало віриться в те, що ці заходи вилікують хронічну хворобу національної фінансової системи – високу вартість позикових коштів для бізнесу.

Підсумовуючи відзначимо, що окреслені вище проблеми та протиріччя національного Плану відновлення потребують подальшого обговорення та врахування в процесі подальшого опрацювання плану для того, аби отримати до впровадження цілісний та якісно підготований документ.

Висновки до розділу 3

Україна отримала історичну можливість провести наймасштабнішу трансформацію. Так, ціна, яку країна платить за цей шанс, надвелика, але саме вона не залишає нам вибору: ми не маємо права прогавити цей унікальний шанс. Комуś може здатися, що обговорення післявоєнного відновлення України поки не на часі. Мовляв, спочатку треба перемогти, а вже потім дискутувати про деталі відбудови та розвитку економіки. Але, насправді, не можна ані зволікати, ані тлумачити відбудову вузько – лише як відновлення зруйнованої інфраструктури. Тож ми маємо працювати над планом відновлення України вже зараз та пропонувати свої напрацювання західним партнерам. Надважливо, щоб саме Україна була автором стратегії відбудови і розвитку, а не отримала готові рішення ззовні. Адже країни, що не мають власного плану, стають лише фігурою у чужій грі.

Чому Україні потрібен саме «план Маршалла», адже в історії є чимало інших програм післявоєнного відновлення? По-перше, він є одним з найбільш успішних та масштабних проєктів економічного розвитку в історії людства. По-друге, «план Маршалла» це не тільки й не стільки про грошову допомогу США країнам Європи, скільки про комплексну програму економічної та соціальної трансформації. План не був зосереджений виключно на гуманітарній допомозі чи відбудові зруйнованої інфраструктури. Він включав програми з підвищення продуктивності, навчання, сприяння розвитку промисловості, відкриття ринків. В ньому є низка важливих речей, які часто залишаються поза увагою. І, звісно ж, «План Маршалла» був геополітичним проєктом, який дав нове економічне дихання Європі. І саме такого підходу потребує Україна зараз.

Цього року, за різними підрахунками, Україна втрачає від 35% до 50% своєї економіки. Стратегічною задачею є найшвидше повернення до довоєнного рівня. Але не слід забувати про головну мету: зрештою нам треба замінити сировинну модель економіки на виробничу. Ставка на

промисловість, інновації та людський капітал дасть Україні нове дихання і глобальну перспективу. І новий «План Маршалла» має стати для цього важелем та ресурсом.

Розглядаючи питання трансформаційного відновлення фінансового стану промислових підприємств ми повинні розуміти, що класичні фінансові підходи фінансової стабілізації не застосовуються в умовах війни. В даному випадку мова йде про відновлення працездатності підприємства та умови, які дозволять це здійснити у найкоротші терміни. Це процес, який потребує загальнодержавного опрацювання, тому розглядається одночасно на макро- та мікрорівнях, і являє собою скоординовану програму дій.

План відновлення України складається з 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і післявоєнний період. Дані Національні програми наведені в таблиці та порівнюються з відповідними програмами Пріоритетної програми реконструкції для Боснії та Герцеговини (1997 р.).

Позитивним аспектом Плану відновлення України є те, що він представляє собою потенційну синергію на шляху до інтеграції в ЄС. У Плані належним чином висвітлені завдання щодо інтеграції в ЄС, синхронізації українського законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків. Післявоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам та стандартам ЄС.

Україна повинна бути країною винахідників, підприємців, що кинули виклик, та змогли досягти економічного прориву.

ВИСНОВКИ

Конкурентне ринкове середовище вимагає від підприємства постійного вдосконалення. Для того щоб бути конкурентоспроможним, підприємство повинно мати конкурентні переваги. Основним засобом отримання конкурентних переваг є пошук шляхів підвищення ефективності власної діяльності та удосконалення фінансового стану. Фінансовий стан підприємства – це сутнісна характеристика діяльності підприємства у певний період, що визначає реальну та потенційну можливість підприємства забезпечувати достатній рівень фінансування фінансово-господарської діяльності та здатність ефективно здійснювати її в майбутньому.

Для визначення фінансового стану використовують низку аналітичних показників: ліквідності, платоспроможності, майнового стану, рентабельності тощо. Мета, яка полягає у пошуку та використанні шляхів покращення фінансового стану забезпечення зростання ринкової вартості підприємства в довгостроковому періоді. Головним завданням є виявлення шляхів покращення фінансового стану за рахунок мобілізації внутрішніх резервів підприємства явних та прихованих. Пошук резервів, які можуть бути використані для покращення фінансового стану підприємства, проводиться шляхом ґрунтовного аналізу всіх складових його діяльності.

Удосконалення фінансового стану підприємства можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних грошових потоків можливе за рахунок: збільшення виручки від реалізації; продажу частини основних фондів; рефінансування дебіторської заборгованості. Скорочення вихідних грошових потоків можливе за рахунок: зниження витрат, які відносяться на собівартість продукції; зниження витрат, які покривають за рахунок прибутку.

Основною метою управління фінансовим станом підприємства є своєчасне виявлення проблем та їх знешкодження, розробка та реалізація плану щодо оперативного відновлення платоспроможності, утримання

фінансової стійкості, розробка програм на майбутнє з теми розвитку підприємства, а також виявлення та закріплення можливості продовжувати підприємством свою господарську, економічну, фінансову діяльність, яка забезпечить йому зростання виробництва, стійкість під час кризових явищ, платоспроможність, ліквідність та насамперед прибутковість.

Тому поняття *управління фінансовим станом* можна визначити як навмисне спрямування фінансових показників підприємства на досягнення нормативів, стійкого рівня збалансованості, стійкого функціонування та підвищення або утримання поставлених задач протягом усієї господарської діяльності підприємства.

Станом на вересень 2022 року за даними останнього опитування ЕВА економічна ситуація в Україні стабілізувалася: роботу в повному обсязі відновили 49% компаній, решта – працюють з обмеженнями (порівняно з травнем цього року ці показники практично не змінилися). Позитивною зміною є те, що 30% компаній стверджують, що їхніх фінансових резервів вистачить на період більше року, тоді як у травні таких було 19%. Водночас оцінка Національного банку щодо скорочення реального ВВП в II кварталі 2022 р. становить близько 40%, а загальне скорочення за підсумками року прогнозується на рівні 33%. Перспективи відновлення в 2023 – 2024 рр. безпосередньо залежать від повноцінного відкриття портів для експорту.

Відновленню роботи бізнесу сприяє державна програма релокації підприємств. Так, з регіонів активних бойових дій в більш безпечні переїхали 725 підприємств, з них 528 вже відновили свою діяльність на новому місці.

З метою прискорення процесів дерегуляції бізнесу Уряд схвалив проект закону про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності. Ініціатива передбачає створення Комісії з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання.

Найбільші підприємства ГМК це: група «Метінвест» Ріната Ахметова («Запоріжсталь», «Азовсталь», Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча, «Каметсталь», Північний, Інгулецький та Центральний ГЗК, «Метінвест

Покровськвугілля» та іноземні активи), «Арселор Міттал Кривий Ріг» Лакшмі Міттала, «Інтерпайп» Віктора Пінчука, Ferrexpo Костянтина Жеваго (Полтавський, Єристівський, Біланівський ГЗК), Дніпровський металургійний комбінат Олександра Ярославського. На початку війни підприємства галузі призупиняли виробництво. Деякі підприємства зазнали значних пошкоджень унаслідок бойових дій. У тимчасовій окупації опинилися «Азовсталь» та ММК ім. Ілліча, дочірнє підприємство «Арселор Міттал Берислав» (добуває вапняк для металургійного виробництва).

До основних проблем підприємств ГМК на сьогодні нами віднесено такі:

- в окупації перебувають 30-40% металургійних потужностей України;
- частина металургійних заводів зазнала значних пошкоджень, масштаби яких оцінити неможливо;
- обмеження щодо експорту через блокаду портів. Продукція на експорт постачається тільки до ЄС залізницею, пропускна здатність якої не може покрити відсутність морської логістики, та через річкові порти Дунаю;
- значне скорочення попиту на металопродукцію на українському ринку;
- нестача сировини для окремих підприємств.

До наслідків, які сьогодні спричинені цими проблемами нами віднесено такі:

- традиційно в Україні були два основні експортні ринки збуту залізорудної сировини: європейський і далекосхідний. Україна залишається одним з найбільших постачальників сировини на ринки Європи; з європейського ринку вибули російські обсяги та значно скоротилися українські, тому ціни на металопродукцію в березні-квітні значно зросли у Європі та світі;
- залізорудна сировина експортується тільки залізницею до країн ЄС або через його порти на інші ринки світу. Головне завдання для експорту – збільшення пропускної здатності західних прикордонних залізничних переходів;

- в «Арселор Міттал Кривий Ріг» зазначають, що в довоєнний час близько 80% продукції експортували до країн Близького Сходу, Північної та Західної Африки; зараз ми не можемо постачати продукцію на свої традиційні ринки через українські порти. Завдяки альтернативним маршрутам вибудовуємо постачання до країн ЄС. Очікуємо, що більша частина експорту буде спрямована на ринки США, ЄС, Канади та Великої Британії.

Які антикризові заходи сьогодні вже здійснюють компанії ГМК:

- це, перш за все, переведення підприємств у режим гарячої консервації; у «Метінвесті» наголошують, що переведення обладнання в режим консервації дасть змогу відновити роботу підприємств навіть у разі можливого пошкодження;
- здійснюється працевлаштування робітників з тимчасово окупованих регіонів на інших підприємствах та їх перенавчання;
- здійснюється пошук нових ринків збуту та логістичних шляхів для експорту продукції, зокрема на ринки ЄС та США. Штати напередодні скасували спеціальне мито в розмірі 25% на постачання металопрокату з України;
- відбулось призупинення нових інвестиційних проєктів.

В умовах війни підприємства ГМК потребують особливих умов та фінансової підтримки, що дозволять українським виробникам пройти шлях «зеленої» трансформації без втрати обсягів виробництва та зайнятості. Варто згадати про так званий СВМ (Carbon Border Adjustment Measure). Документ розробляється в ЄС і повинен бути запроваджений з 2023 року. У нинішніх умовах продукція з України повинна отримати виняток або спеціальний порядок застосування СВМ, інакше він стане ще одним бар'єром між Україною та ЄС.

Українська чорна металургія живе на виробничих потужностях, збудованих ще за радянських часів. Більшість обладнання морально й технічно застаріло через низькі темпи модернізації. Це призводить до низької

ефективності виробництва, високого споживання палива та значних шкідливих викидів. Сучасні власники металургійних заводів свого часу вигідно приватизували їх і майже не інвестували в технологічну й екологічну модернізацію. Ніщо не заважало їм отримувати величезні прибутки, вкладаючи лише необхідний мінімум у підтримку життєдіяльності старого обладнання – з відповідними наслідками для довкілля та здоров'я працівників і мешканців міст.

В Україні не було ефективною індустріальною політики, яка б стимулювала оновлення виробничих фондів та зниження забруднення. Досі майже чверть металу виплавляється в мартенівських печах, найбільш неефективних, які в країнах ЄС повністю замінили ще до 1990 року.

За міжнародними оцінками, виробничі витрати українських металургів дуже високі через старі немодернізовані потужності та високе споживання палива. Вони ближчі до сукупних витрат європейських виробників, ніж до конкурентів із Туреччини, Китаю чи Росії. За деякими позиціями собівартість української продукції навіть вища, ніж у ЄС та у США. Конкурентними перевагами українського металопрому залишаються відносно дешева сировина, низька оплата праці та низькі витрати на природоохоронні заходи, зокрема коп'єчний розмір податку на викиди CO₂ та набагато нижчі, ніж у ЄС, вимоги до обмеження промислового забруднення повітря пилом, оксидами сірки та азоту.

Від ефективною політики нашого уряду та конструктивною позиції великого бізнесу буде залежати вибір – дотягнути до останнього без змін, закритися і розпустити працівників або ж вкладати в модернізацію вже сьогодні, залучаючи можливості, що відкриваються завдяки міжнародній кліматичній співпраці. Активне долучення до розробки та впровадження технологій низько- та безвуглецевого виробництва сталі та іншої промислової продукції дало б шанс українським виробникам «залишитися у грі», трудящим – зберегти робочі місця, а українській економіці – отримати необхідні ресурси для зростання.

ПАТ МК «Запоріжсталь» – підприємство з повним металургійним циклом, яке займає лідируючі місця по виробництву сталі в Україні, обсягам експорту, постачанням валюти, а також податковим відрахуванням. Діяльність підприємства пов'язана з виробництвом та збутом агломерату, чавуну, сталі та феросплавів, чорних та кольорових металів, металоконструкції, холодного та гарячого листового прокату з вуглецевих та нержавіючих сталей, гнутих профілей, труб, фітінгів для труб зі сталі, жерсті, кисню, азоту, інертних газів, іншої виробничої металургійної продукції.

ПАТ МК «Запоріжсталь» більшість своєї продукції реалізовує на зовнішньому ринку, тобто отримує від держави відшкодування ПДВ, тобто має додатковий фінансовий ресурс у своєму господарському обороті, що позитивно впливає на результати діяльності.

За період 2016 – 2018 рр. при рості чистого доходу від реалізації продукції спостерігається зниження всіх показників прибутку: валового, операційного та чистого. Зауважимо, що саме чистий прибуток є джерелом інвестиційного та інноваційного розвитку підприємства, тому в аналізованому періоді ми спостерігаємо зниження фінансових можливостей підприємства для розвитку, що спричинено зниженням обсягів власних фінансових ресурсів.

За період 2016 – 2018 рр. за результатами прогнозування складу та структури активів шляхом фінансового аналізу спостерігаються такі зміни у складі та структурі майна ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»»: зростає балансова вартість майна; зростає питома вага оборотних активів з 37,5% на початок 2016 року до 64,6% на кінець 2018 р.; такі зміни супроводжуються зростанням чистого доходу від реалізації продукції у 2016 – 2017 рр. на 40,98%, а у 2017 – 2018 рр. на 26,54%; у підприємства стабільно зростає обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також іншої поточної дебіторської заборгованості; також зростає дебіторська заборгованість за виданими авансами. Можемо констатувати, що обсяги господарської діяльності зростають і пропорційно зростає дебіторська заборгованість.

Питома вага власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» на початок 2016 року становить 52%, а на кінець року 49,9%, тобто капітал підприємства сформований практично у відношенні 50/50 власний до позикового капіталу. Це свідчить про нормальну фінансову стійкість підприємства.

Важливою структурною складовою власного капіталу є нерозподілений прибуток. У підприємства впродовж 2016 року нерозподілений прибуток зростає з 4772435 тис.грн. на 01.01.2016 р. до 10392611 тис.грн. на 31.12.2016 р., тобто накопичення чистого прибутку становить 5620176 тис.грн. Така динаміка нерозподіленого прибутку свідчить про високий рівень фінансової стійкості підприємства та здатність формувати власні фінансові ресурси для розвитку підприємства. Сьогодні це є унікальними властивостями підприємства та ознакою його фінансової стабільності, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості.

У 2017 році спостерігається зростання залишків капіталу в дооцінках на 2227536 тис.грн. Позитивною динамікою характеризується зміна обсягу нерозподіленого прибутку, який на початок року становив 10392611 тис.грн., а на кінець року 14049681 тис.грн., темп росту нерозподіленого прибутку складає 135,2%. Слід відмітити, що у 2017 році спостерігається уповільнення темпу росту нерозподіленого прибутку (у 2016 році темп росту складав 217,8%).

Слід зауважити, що у 2017 році підприємство дещо змінило фінансову політику відносно залучення короткострокових позикових джерел фінансування у господарський оборот підприємства. У зв'язку із цим питома вага цих джерел фінансування впродовж 2017 року зросла на 9,5%.

Питома вага власного капіталу на початок року становить 42,3%, на кінець 2018 року 45,1%. Чинник, що вплинув на зростання питомої ваги власного капіталу це зростання нерозподіленого прибутку з 22,7% на початок року до 28,6% на кінець року. У абсолютних величинах нерозподілений прибуток змінився з 14049681 тис.грн. на початок року до 19586620 тис.грн. на кінець року. Темп росту нерозподіленого прибутку складає 139,4%, тобто

він прискорився у порівнянні з 2017 роком, що є позитивною тенденцією та свідчить про покращення структури балансу.

Знижується питома вага довгострокових зобов'язань в структурі капіталу з 5,5% на початок року до 4,4% на кінець 2018 року. В абсолютних величинах довгострокові зобов'язання на початок року становили 3 409 429 тис.грн., а на кінець року 3 006 951 тис.грн.

Політика підприємства відносно залучення коштів контрагентів за господарською діяльністю є стабільною вже впродовж трьох років.

Таким чином, аналіз активів, капіталу та фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» свідчить про те, що структура балансу і фінансових результатів відповідає стандартам та свідчить про стабільність роботи підприємства.

Аналіз фінансових коефіцієнтів (ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності) надає змогу визначити вплив чинників на результативні показники.

Коефіцієнт маневреності власних оборотних засобів на початок 2017 року має від'ємне значення, тобто всі оборотні кошти підприємства сформовані за рахунок короткострокових позикових коштів, він дорівнює (-0,28). Вже на кінець року частка оборотних активів сформована за рахунок власних коштів і коефіцієнт дорівнює 0,04, тобто фінансова стійкість підприємства покращується. Взагалі, аналітики вважають, що цей коефіцієнт повинен бути 0,4, тобто 40% оборотних активів потрібно фінансувати за рахунок власних коштів для того, щоби підприємство вважалось фінансово стійким. В нашому випадку ми лише відзначаємо позитивну тенденцію зростання рівня показника. Впродовж 2017 року показник також зростає до 0,07, а у 2018 році він зріс до 0,13. Тобто з точки зору фінансової безпеки рівень показника маневреності є не достатнім, але не критичним.

Коефіцієнт фінансової автономії на початок 2016 р. становить 0,52, на кінець року – 0,499, тобто підприємство є фінансово незалежним від позикових коштів. Впродовж 2017 р. рівень коефіцієнту знизився до 0,42, а на

кінець 2018 р. – зріс до 0,44. Однак, результати аналізу майна свідчать, що підприємству не загрожує втрата фінансової самостійності, тому зниження рівня коефіцієнту автономії можна вважати не загрозливим.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу на початок 2016 р. дорівнює 0,48, тобто у складі капіталу позиковий капітал дорівнює 48%, впродовж періоду аналізу його концентрація зростає і вже на кінець 2018 р. становить 0,53 (або 53%). Це свідчить про зміни політики фінансування, але такі зміни не являють собою загрозу втрати фінансової безпеки, а є фінансовим рішенням менеджменту підприємства у зв'язку з нарощуванням господарського обороту.

Продуктивність праці впродовж 2016 – 2018 рр. має тенденцію до зростання, що є позитивним чинником, який характеризує ефективність використання трудових ресурсів.

Оборотні кошти, які інвестовано в запаси та дебіторську заборгованість обертаються у 2015 році за 305 дн., у 2016 р. за 381 дн., у 2017 році за 350 днів, а у 2018 році за 342 дн. Це означає, що впродовж цього періоду часу підприємство ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» може мати потребу у додатковому фінансуванні (як за рахунок власних коштів, так і за рахунок короткострокових позикових коштів).

Актуальними, з точки зору оцінки фінансового стану, також є зміни тривалості фінансового циклу (циклу повного обороту грошових коштів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»). Тривалість фінансового циклу (рис. 2.4) у 2015 році дорівнює 102 дні, у 2016 році 117 днів, у 2017 році 87 днів, а у 2018 році 75 днів. Така динаміка може вважатись позитивною тому, що скорочення тривалості фінансового циклу свідчить про оптимізацію залучення та відволікання грошових коштів у процесі здійснення господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Зрозуміло, що у 2018 році впродовж 75 днів підприємство ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» потребує пошуку додаткових джерел фінансування своєї поточної діяльності. Оборотність власного капіталу практично не змінилась впродовж періоду дослідження.

Рентабельність активів зростає з 6,8% у 2015 р. до 13,3% у 2016 р., що пояснюється підвищенням завантаження виробничих потужностей підприємства та сприятливою ціною позицією підприємства на товарному ринку. Але вже до кінця 2017 року рентабельність активів знизилась до 6,5%, а до кінця 2018 року – зростає лише до рівня 7,1%, тобто досягла рівня 2015 року. Рентабельність активів – це ефективність використання майна. Можемо констатувати, що майно використовується стабільно ефективно, однак найвищий рівень ефективності спостерігався лише у 2016 р., фінансова загроза втрати майна відсутня.

Узагальнення аналітичного оцінювання фінансового стану за допомогою абсолютних і відносних показників на ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» дає змогу зробити наступні узагальнюючі висновки:

- майно та джерела його формування мають склад, динаміку та структуру достатньо оптимальну з точки зору фінансової стабільності;
- абсолютні показники фінансової стійкості свідчать про те, що на кінець 2018 р. підприємство має абсолютний тип фінансової стійкості, не дивлячись на те, що підприємство активно залучає у господарський оборот короткострокові позикові кошти;
- фінансова стійкість підприємства за відносними показниками перебуває на достатньому рівні та дозволяє йому своєчасно розраховуватись за своїми обов'язками, але спостерігається підвищення залежності підприємства від позикових коштів, що суттєво не вплинуло на фінансову стабільність у досліджуваному періоді;
- показники оборотності майна та капіталу також мають достатній рівень та позитивну динаміку, що з точки зору фінансової стійкості не викликає загрози господарській діяльності;
- рентабельність активів, рентабельність сукупного та власного капіталу мають позитивні значення, а найбільш високі – у 2016 р., тобто 2016 р. з точки зору фінансової стійкості є найбільш стабільним.

Слід зауважити, що за більшістю показників оцінювання найбільш ефективним вважається 2016 рік, а впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались такі тенденції, які потребують впливу шляхом прийняття управлінських рішень та недопущення появи загроз втрати фінансової рівноваги та умов функціонування підприємства у майбутньому.

Україна отримала історичну можливість провести наймасштабнішу трансформацію. Так, ціна, яку країна платить за цей шанс, надвелика, але саме вона не залишає нам вибору: ми не маємо права прогавити цей унікальний шанс. Комуś може здатися, що обговорення післявоєнного відновлення України поки не на часі. Мовляв, спочатку треба перемогти, а вже потім дискутувати про деталі відбудови та розвитку економіки. Але, насправді, не можна ані зволікати, ані тлумачити відбудову вузько – лише як відновлення зруйнованої інфраструктури. Тож ми маємо працювати над планом відновлення України вже зараз та пропонувати свої напрацювання західним партнерам. Надважливо, щоб саме Україна була автором стратегії відбудови і розвитку, а не отримала готові рішення ззовні. Адже країни, що не мають власного плану, стають лише фігурою у чужій грі.

Чому Україні потрібен саме «план Маршалла», адже в історії є чимало інших програм післявоєнного відновлення? По-перше, він є одним з найбільш успішних та масштабних проєктів економічного розвитку в історії людства. По-друге, «план Маршалла» це не тільки й не стільки про грошову допомогу США країнам Європи, скільки про комплексну програму економічної та соціальної трансформації. План не був зосереджений виключно на гуманітарній допомозі чи відбудові зруйнованої інфраструктури. Він включав програми з підвищення продуктивності, навчання, сприяння розвитку промисловості, відкриття ринків. В ньому є низка важливих речей, які часто залишаються поза увагою. І, звісно ж, «План Маршалла» був геополітичним проєктом, який дав нове економічне дихання Європі. І саме такого підходу потребує Україна зараз.

Цього року, за різними підрахунками, Україна втрачає від 35% до 50% своєї економіки. Стратегічною задачею є найшвидше повернення до довоєнного рівня. Але не слід забувати про головну мету: зрештою нам треба замінити сировинну модель економіки на виробничу. Ставка на промисловість, інновації та людський капітал дасть Україні нове дихання і глобальну перспективу. І новий «План Маршалла» має стати для цього важелем та ресурсом.

Розглядаючи питання трансформаційного відновлення фінансового стану промислових підприємств ми повинні розуміти, що класичні фінансові підходи фінансової стабілізації не застосовуються в умовах війни. В даному випадку мова йде про відновлення працездатності підприємства та умови, які дозволять це здійснити у найкоротші терміни. Це процес, який потребує загальнодержавного опрацювання, тому розглядається одночасно на макро- та мікрорівнях, і являє собою скоординовану програму дій.

План відновлення України складається з 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і післявоєнний період. Дані Національні програми наведені в таблиці та порівнюються з відповідними програмами Пріоритетної програми реконструкції для Боснії та Герцеговини (1997 р.).

Позитивним аспектом Плану відновлення України є те, що він представляє собою потенційну синергію на шляху до інтеграції в ЄС. У Плані належним чином висвітлені завдання щодо інтеграції в ЄС, синхронізації українського законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків. Післявоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам та стандартам ЄС.

Україна повинна бути країною винахідників, підприємців, що кинули виклик, та змогли досягти економічного прориву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії. – К.: Знання. 2006, - 263 с.
2. Болюх М.А. Аналіз фінансово-господарської діяльності бюджетних установ. – К.: КНЕУ. 2008, – 344 с.
3. Гадзевич О.І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств. – К.: Кондор. 2007, – 180 с.
4. Головка В.І., Мінченко В.А., Шарманська В.М. Фінансово – економічна діяльність підприємства: контроль, аналіз та безпека. – К.: Центр навчальної літератури. 2006, – 446 с.
5. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ. 2006, – 302 с.
6. Карпенко Г. В. Шляхи удосконалення фінансового стану підприємства. // Економіка держави. – К. 2010, №1, – 61 – 62 с.
7. Марцин В.С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість - основні складові оцінки фінансового стану підприємства. // Економіка, фінанси, право. – К. 2009, №7, – 26 – 29 с.
8. Обушак Т.А. Сутність фінансового стану підприємства. // Актуальні проблеми економіки. – К. 2009, № 9, – 92 – 100 с.
9. Салига С.Я. Фінансовий аналіз. – К.: Центр навчальної літератури. 2006, – 210 с.
10. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз. – К.: Кондор. 2009, – 194 с.
11. Шморгун Н.П., Головка В.І. Фінансовий аналіз. – К.: Центр навчальної літератури. 2006, – 528 с.
12. Фінанси підприємств: підручник / за ред. А. М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2002. – 460 с.
13. Брейли, Р. Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс. – М.: Экономика, 1997. – 845 с.

14. Ванькович, Д. В. Удосконалення механізму реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств / Д. В. Ванькович // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 112-117.
15. Богдан Данилишин. Економічне відновлення: ситуація в економіці та на фінансових ринках України. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/528091_ekonomichne_vidnovlennya_situatsiya.html (дата звернення 02.12.2022).
16. Проект Закону про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-priskoreniy-pereglyad-instrumentiv-derzhavnogo-regulyuvannya-gospodarskoi-diyalnosti> (дата звернення 02.12.2022).
17. Металурги: як справи в гігантів української економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837/#2> (дата звернення 02.12.2022).
18. Кліматичні цілі та українська промисловість: модернізуйся або програй. URL: https://ecoaction.org.ua/klimatychni-tsili-ta-uaprom.html?gclid=CjwKCAiA-dCcBhBQEiwAeWidtf88vWl-qv9QfE6UzOJIIDcgouLpXXOZQUIKDABLStfPH-nZFn1vFhoCSGgQAvD_BwE (дата звернення 02.12.2022).
19. Офіційний сайт ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». URL: <http://www.zaporizhstal.com/> (дата звернення 20.10.2022).
20. ПАТ «Запоріжсталь». URL: <https://gmk.center/ua/manufacturer/zaporizhstal/> (дата звернення 20.10.2022).
21. Річна звітність емітента ПАТ «Запоріжсталь». URL: <https://stockmarket.gov.ua/cabinet/xml/show/32820> (дата звернення 20.10.2022).

22. Річна звітність ПАТ «Запоріжсталь». URL: https://smida.gov.ua/db/feed/showform/bus_text/32820 (дата звернення 20.10.2022).
23. Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text> (дата звернення 02.12.2022).
24. Віктор Галасюк. Що допоможе відновити Україну. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vidnoviti-krajinu-plan-marshalla-dlya-ukrajini-50248935.html> (дата звернення 02.12.2022).
25. Тетяна Богдан. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html (дата звернення 02.12.2022).
26. Відновлення України після війни: 5 прикладів успішних «налаштувань» донорської допомоги. URL: https://lb.ua/economics/2022/06/24/521109_vidnovlennya_ukraini_pislya_viyuni_5.html (дата звернення 02.12.2022).
27. Роль підтримки МСП у відновленні післявоєнної економіки країн світу. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/22/694090/> (дата звернення 02.12.2022).
28. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime> (дата звернення 02.12.2022).
29. Просто про економіку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsiyogo-zvitu-za-lipen-2022-roku> (дата звернення 01.12.2022).
30. Огляд впливу війни на промисловість України та прогноз перспектив в економіці. URL: <https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na->

promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi (дата звернення 23.10.2022).

31. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості від 16.12.2021 р. № 1977-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-IX#Text> (дата звернення 02.12.2022).
32. Президент підписав закон про локалізацію в машинобудуванні. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/791176.html> (дата звернення 02.12.2022).
33. Стан та потреби бізнесу в Україні: регіональні тенденції. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15408> (дата звернення 02.12.2022).
34. Імміграція бізнесу до ЄС. URL: https://www.foundconsulting.site/immigration?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=inweb_foundconsulting.site_Jyrisprudentsija_Ukraine&utm_content=623912283974&utm_term=%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83&gclid=Cj0KCQiA1sucBhDgARIsAFoytUtbdiwYH_DshOua1usGXFF9bm-RlglIQ409_-pe42Fv2XGb5B7hY-V8aAu8jEALw_wcB (дата звернення 02.12.2022).
35. Релокація бізнесу. Що це таке і навіщо? URL: <https://vigolex.net/relokacziya-biznesu-shho-cze-take-i-navishho/> (дата звернення 02.12.2022).
36. Стан та потреби бізнесу в Україні секторальний розріз вересень 2022. URL: <https://cid.center/state-and-needs-of-business-in-ukraine-sectoral-analysis-september-2022/> (дата звернення 02.12.2022).
37. Як відбудувати Україну після війни. URL: <https://ukrainer.net/vidbudova/> (дата звернення 02.12.2022).

38. Аналіз актуального стану та пропозиції щодо покращення умов для підприємництва в Україні. URL: <https://careerhub.in.ua/doslidzhennya-analiz-aktualnogo-stan/> (дата звернення 02.12.2022).
39. Анастасія Зануда. Воєнні рейки: як економіці дожити до перемоги. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63270389> (дата звернення 02.12.2022).
40. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voennoho> (дата звернення 02.12.2022).
41. Указ Президента України № 266/2022 про питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (дата звернення 02.12.2022).
42. 4 – 5 липня – Конференція з питань відновлення України (Лугано, Швейцарія). URL: [https://www.kmu.gov.ua/events/4-5-lipnya-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini-lugano-shvejcariya#:~:text=4%20%2D%205%20%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BD%D1%8F%20%2D%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B7,%2C%20%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1%86%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%8F\)%20%7C%20%D0%9A%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B5%D1%82%20%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&text=4%20%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%9B%D1%83%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BE%20\(%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1%86%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%8F,%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%20%D0%BF%D1](https://www.kmu.gov.ua/events/4-5-lipnya-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini-lugano-shvejcariya#:~:text=4%20%2D%205%20%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BD%D1%8F%20%2D%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B7,%2C%20%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1%86%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%8F)%20%7C%20%D0%9A%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B5%D1%82%20%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&text=4%20%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%9B%D1%83%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BE%20(%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1%86%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%8F,%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%20%D0%BF%D1)

%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%9F%D0%BB%D0
%B0%D0%BD%D1%83%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0
%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D
0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8. (дата
звернення 02.11.2022).